

A. BÓGAERTS
HISTORISCHE
REIZEN

Door d'oostersche Deelen van

ASIA

VERKLARING

DES

TYTELPRINTS

't GEZICHT, verzelschapt van vrouw AANDACHT, tekent aan,
't Geen haar de WAARHEID kom van Azië t'ontvouwen;
 Zy wil haar eige, geen gehuurde pen, vertrouwen,
Mar doet ze als vulnis verre en uit haar oog van daan.
 Die Aartsgodinne, op een verheven troon gezeten,
 En onder 't purper van haar staatlyke achtbaarheid,
Daar 't merk der Maatschappye zyn glanssen door verspreit,
 Houd wrevle Koningen geboeit aan band en keten.
 Graatzieke handen, op het grypen afgerecht,
 Bestormen haaren schat, gestort uit haaren hooren.
Zy dult die drift, doch schynt aan haaken zich te stooren,
 Des zy die rukkers thans aan staale kluisters legt.
De DOOLING, ziende nu haar dooling, vlucht, geneepen
Van spyt en schaamte, als een verbaasde, en zucht en rent.
 De bysieraden, licht des zienders oog bekent,
 Vertoonen bomen, oost en planten, zee en scheepen,
 Landaarden, dieren, daar geteelt en voortgebracht,
 En al 't geen zeltzaam werd in Indië geacht.

A. BÓGAERTS
HISTORISCHE
REIZEN
Door d'oostersche Deelen van
ASIA

Zynde een historische beschryving die KONINKRYKEN en LANDSCHAPPEN,
door hem bezocht en doorwandelt, beneffens een nauwkeurig ontwerp
van de ZEDEN, DRACHTEN, WETTEN en GODTSDIENST der
zelve INWOONDERS, en wat verder wegens de DIEREN, PLANTEN,
VRUCHTEN, enz. in die Gewesten aanmerkenswaardig is:

Mitsgaders

Een omstandig verhaal van den Bantamschen Inlandschen oorlog, het verdryven
des Francoizen uit het Koninkryk Siam, en 't geen aan Kaap de goede Hoop in
den jare 1706 is voorgevallen, tot aan 't opontbod des Gouverneurs
Willem Adriaan van der Stel.

Met Prentverbeeldingen versierst

Tweede Druk

TE ROTTERDAM

By JAN DANIEL BEMAN. 1731.

VIII. HOOFDDEEL

Historisch verhaal wegens de geweldenaryen, gepleegt aan eenige der vernaamste Vryburgers van Cabo de goede Hoop, geduurende het aanzyn der retourvloot aldaar.

1706

Niet lange hadden wy ons aan dien zuiderstormhoek van Afrika onthouden, om aldaar de retourscheepen van Ceilon aft e wachten, of wy bespeurden een bystere verslagentheid onder eenige der vernaamste vryburgers, verzelt van een wantrouw op andere, also hunne wooningen by avond en ontyden beluistert, hunne uit-en-ingange beluipst wierden. Daartegen straalden uit de wizens der voornaamste dienaaren der Maatschappye, aldaar gezeten, een innerlyke vreugde, vermengt met een heimelyk dreigen; en draafde de Lantdrost, opgezeten met gewapende veldwachters, van oort tot oort, zonder dat ik in de beginner de waare redder der verslagentheid van deze, of uit wat bron het genoeg te andere sproot, kon besften of ontwarren. Eenige der voornaamste vryburgers klaagden, dat ze op een ongehoorde wyze door den Gouverneur, Willem Adriaan van der Stel, onderdrukt, van alle voorrechten berooft, en in den vryen handel belt wierden. Dat hy en de voornaamste amptenaren der Maatschappye 't vette der aarde bezaaten, en tegen 't uitdrukkelyk bevel der Heeren Meesteren zich niet ontzagen de vruchtbaarste en uitgestrekte landeryen in vollen eigendom aan te slaan, te bezitten, te betimmeren, te beheeren; wyngaarden van een onnoemelyk getal te pooten; tarwe, rogge en graaf te zaayen; wynen, graanen, peul-en tuinvruchten tot vebazens toe in te oegsten; paarden, ossen, koeyen, kalveren, schaapen, en allerlei groot en klein vee, mitsgaders gevogelte, aan te teelen; de visscheryen in zoete en zoute wateren hen alleen aan te matigen, met slechts aan de vryburgers van

[467]

Stellenbosch en Drakestein, als door een bezondere gunst en genaade, te veroorelooven aan den mond der eerste rivier van de baay Fals met netten te mogen visschen. Datr ze zelfs niet schroomden van alle des lands gewasschen een ventgespan te maken, en dezelve zo aan de bezettingen en ongeerfde vryburgers, als aan de uit-en 't huisvarende scheepen der Maatschappye en andere landaarden te verkopen, en naer andere gewesten te verzenden; mitsgaders schaggeryen, kramen, hoere-en suipwinkels op te rechten. Dat door dit alles, en 't verbieden van 't vertier der dingen, her vepachten der koele wynen op een ongehoorde en ten bederve des landzaats lang voorhenen uitgevonde wyze, om door dat middel tot hun voordeel de geheele pacht in handen van eenen over dief- en schelmstukken geschavotteerden en gebannen vryman, vriend des Gouverneurs, te doen vullen, het aanstellen van vier bevoorrechte slachters, en andere slingsche kunstenaryen, de vryman in den grond gereeden werd, met zyne goederen zitten bleef, en niet een penning in gelde ter dienste der gereedschappen van huis- en landbouw, tot betaaling van dienstboden, kleeding en onderhouding van 't huisgezin, en alle verdere dagelyksche noodwendigheden kon machtig worden; tenwaar hy aan bodemlooze inschrapers, niet vernoegt met hunne maandeelyksche wedden, en andere voordeelen, genooten van de Maatschappye, zyne goederen voor een leur

of feur wilde afstaan. Hier voegden zy by dat de Goeverneur, van hen aangezien als de geessel dier volkplanting, en voor eenen anderen Sardanapalus gehouden, het welvaren der ingezetenen alleen niet benyde, maar hen ook naer zyn vermogen zocht uit te putten, en aan 't gevaar van 't verderf bloot te stellen, gebruikende to zyn zinspreuk, *dat een beroeide gemeente maklyk te regeeren is*. Voorts dat hy, als ongevoelig voor de deugd zynde, niet de minste achting voor een eerlyk man had, maar eene zucht voor lompe schoften, flikvloyers en oorblazers, berucht door slingsche handelingen, also ze hem tot werktuigen zyner kunstenaryen dienden, en hem met hunne goederen ophoopten.

Deze en meer andere waren de klachten van eenige der voornaamste vryluiden dezer volksplanting, bestaande in drie

[468]

geheugten, waar van het eerste, gelegen omtrent vyfhondert schreden beneden het kasteel, met de genen, die den tygerberg bewoonen, een getal van ruim tweehondert vyftig inwoonders heeft; het tweede, Stellenbosch geheeten, en acht uren van daar gelegen, een gemeente van omtrent hondertvyfentwintig; het laaste, Drakestein genaamt, en drie uren verder boven 't kasteel te vinden, een weinig grooter getal uitmaakt. Onder 't uitboezemen van deze klachten, dat niet zonder zuchten, zonder traanen geschiede, bespeurde men eene hevigheid, die met wanhoop verzelt scheen. Want zy hielden voor onfeilbaar, dat hun heilzaam voornemen, om hunne rechtvaardige klachten door stomme letteren in den schoot van hunne Vaderen, de Heeren Meesteren, uit te stroten, en demoedig om hulpe in hunne wederwaardigheden en verdrukkingen te smeken, was uitgelekt, en dat daar uit die dreigende wezens, dat beluipen en beluisteren der wooningen, dat rossen en rennen des Lantdrosts naer Stellenbosch en Drakestein gebooren wierd, om der zelve bewoonders to het tekenen van zeker geschrift ten voordele des Gouverneurs te beweegen. Daarby zagen ze dat eenige ontaarde vryluiden, nydig op hunne medegenooten, en door slingsche handeling naer gunst en vermogen staande, dagelyks naer kasteel snelden, en door hun vleiende taale en voorbeeld veele geringer vryburgers, onkundig der dingen, en vlot tot alles, derwaarts sleepten, en tot de tekening van 't voornoemde geschrift bewoogen. Maar hun verbaast- en verslagentheid was onbeschryflik, toen ze kort daar aan vestonden dat Adam Tas, een voornaam vryburger aan Stellenbosch, en aldaar gehuist, gehooft en geerft, in de vroegen morgen, op den actentwintigsten van sprokkelmaand, door den Lantdrost, verzelt van gemachtigden, en gewapende veltwachters en soldaten, met berooving van alle zyne papieren op een geweldige wyze ten huize uitgerukt, en gevankelyk binnen 't kasteel gesleept was. Doch opdat des te beter verstaan worde, uit wat bron het klagen en schryven aan d'eene, het mishandelen en vervolgen aan d'andere zyde zynen oorspronk nam, zal 't niet ongeraden zyn dit stuk, waar van ik de grootste hevigheid oog- en oorgetuige geweest ben, wat hoger op te halen.

[469]

Toen de Nederlansche Maatschappye, na zich groot dadige eenen weg naer 't oosten gebaant, en in veele gewesten van Indiën gevest hebben, dem zuideruithoek van Afrika om zyn welgelegenheid to een ververschplaats voor haare scheepen, die van hier den steven naer Indiën, van daar naer Hollant zouden wenden, verkooren had, verzuimde zy de daar toe vereischte middelen niet, om aldaar een voorraadschuur van alle ververzing op te rechten, opdat de verslenste lichamen haare dienaren, afgemat door een lange reize, en ter neêr

gesmeeten door scheurbuik en andere kwaalen, gebooren uit de smachtendee hitte des evenaars, gebrek van behoorlyk drinkwater, en 't nuttigen van zoute en aangestokene spyze, weder opluikten, en in een' behoorlyken staat gebracht wierden. Om hier in to een gewenst einde te geraken, besloot zy de landeryen, woest door de natuure, doch vruchtbaar, en tot de teelt van graanen en wynen t'overbekwaam, indien men zich geenen arbeid ontzag, den genen voor nietin eigendom te geven, die zin en lust hadden dat oort der aarde te bewoonen en te bouwen, om door dat middel eene volkplanting aldaar op te rechten, die by tyd en wylen haar niet alleen luister maar ook voordeel zou toebrengen. Daarenboven, om de zaak des te smaakelyker te maken, bood zy den lusthebberen een vrye overvaart met hunne huisgezinnen aan, en dat hen, behalve de gegevene landeryen, os, ploeg en wagen, en wat tot de landbouw behoort, begeerden zy zulks op goede rekeningen zouden verstrekt worden; doch onder die behouding, dat men in 't vierde jaar na 't bekomen der landen, en al vervolgens, aan haar zou moeten geven het tienden der graanen, welke de genootene landeryen te teelen kwamen. Dat zy d'overige graanen, peul- en aartvruchten, wynen en dieren, en alles wat zy door arbeit en aanteeft verkregen, vry en vrank zouden mogen vermangelen aan wien 't hen luste, zonder dat haare dienaaren zouden vermoogen zich hier tegen te kanten, of zulks te beletten, den welke zy, of aan de hoofden der zelve, na voorgaanden eed aan d'algemeene Nederlandsche Staten, en haar Maatschappye, alle behoorlyke gehoorzaamheid en eerbiede, als zynde hun Overigheid, bewyzen zouden, maar dat de Maatschappye,

[470]

Hunnen granen of wynen benoodigt zynde, daar van voor alle andere zou gerieft, en zy daar voor in baaren gelde voldaan worden. Dit lokte veele huisgezinnen naer den zuithoek van Afrika, gelegen onder eenen gematigden hemel, om daar door hunnen arbeid 't vette der aarde te smaken, en zich, was 't mogelyk, van krachtdadige wapenen tegen d'armoede te voorsien, die zy in Hollant of elders niet konden machtig werden. Door den arbeid van deze en hunnen yver kreeg dit woest en haveloos gewest in luttel jaren een heerlyker aanschyn, en teelde voor distelen en doornen tarrwe en rogge, garst en haver. De ruggen der bergen pronkten met wyngaarden, ryk van tongkittelent sap. Uit schorre rotzen, gerukt van haaren wortel, reezen schoone woningen, welkers groot getal naderhand dat byster oor de gedaante van een aanzienlyk geheugte gaf. Maar opdat dese menschen den arbeid hunner handen veilig en vrank bezitten zouden, en daar door meer andere aangenoopt werden den zelve weg in te slaan, verorde de Maatschappye zeer wyzelyk, dat geene van haare dienaaren, zonder uitzondering van personen, zich met de bouw de landeryen, of aanteeft van vee, om daar meede koophandel te plegen, zou te bemoeyen hebben, of aanstonds genootzaakt zyn zynen dienst neêr te leggen, alzo zy begeerde, dat de vryburgers van dat oort de voordeelen van dien handel alleen zouden genieten, met welken naam de voortplantelingen van haar vereert wierden. Zo lang deze beveelen daar ongekreukt opgevolgt, of niet buitensporig te buiten gegaan wierden, bloeide daar neering en welvaart, en scheen de geheele volkplanting eene ziele, een hart te zyn. Maar toen de Gouverneuren, en de verdere voornaamste dienaaren der Maatschappye, om hunne onverzadeleke geltzucht te voldoen, eenen anderen weg insloegen, de vruchtbaarste landeryen in eigene bezitting te namen, zich met de teelt van groot en klein vee bemoeiden, en meer den handel dier dingen dan hunnen dienst ter harte namen, sprooten uit deze buitenspoorigheden een verdeeltheit der harten, en een heimelyk morren onder de

vryman, alzo zyne grootste voordeelen hem 't onbruik gemaakt wierden, waar by men naderhand slingsche kunstenaars

[471]

voegde, om hem geheel berooit te maken, en onder zweep te brengen.

De eerste, die deze paalen te buiten trad, was de Commandeur Jan van Riebeeck, wien door de Commissaris Ryklof van Goens zeker stuk lands achter den leeuweberg gegeven werd, nie beaangenaamt nochtans by dwe Maatschappye, maar hem weder ontnomen, en tot eene weide voor haar vee aangelegt, wan na hy het land aan de boschheuvel aannam, zonder dat my de vergunning van 't zelve, of door wien, elders gebleeken is. Thans sloeg de Commandeur Sacharias Wagenaar den zelve weg in; en verkocht deze in den jaare zestienhondert zesenzestig aan zyne vervanger Cornelis van Qualbergen zeker vierhoekig stuks lands, gelegen in de tafelvalleye, en groot vyfhondert eenentwintig roeden en zes voeten. Daarna vergunde de Commissaris Jacob van der Waayen den koopman Hendrik Krudop, toen Opperhoofd by voorraad, een stuk tuinland, groot een morgen en vierhondert zeven roeden, 't geen gelegen was in de tafelvalleye; en had deze zich niet ontzien fat land al acht jaren te voren te bezitten, en te bebouwen, eer het hem tegen d' uitdrukkelyke beveelen der Maatschappye door den Commissaris in volle eigendom gegeven wierd. Maar grooter was de hebzucht des Commandeurs Simon van der Stel tot nadeel der Maatschappye, der volkplanting, en des vrymans, verzoekende en bekomende op den dertienden van Hooymaand des jaars zestienhondert vyfentachtig van den algemeenen Commissaris Hendrik Adriaan van Rheeде zeker stuks lands, gelegen achter den tafelberg, by of omtrent den steenberg, dat de grootte van achthondert eenentnegentig morgen, driehondert tachtig roeden en vyf voeten had, en thans dat beruchte en weelige Constantia ism 't geen by tegenwoordig noch als vryman bezit. Om nu den lezer eene verbeelding van de grootheid dezer hoeve te geven, en hy daarby bezeffe hoe groot een omtrek de genoemde morgens, roeden en voeten in zich besluiten, behoeve hy slechts op te slaan de beschryving van Amsterdam; en zal hem die leeren, dat de geheele stad achthondert tweentwintig morgen, en vyfhondert achtenzestig roeden groot is, so dat dit lust-en kweekhof op

[472]

ruim een morgen de grootte van die beroemde wereltstad heeft. Zyn zoon en vervanger Willem Adriaan van der Stel, die naer zyn eigen voorgeven omtrent tien haren binnen Amsterdam veelerhande bedieningen, en daar onder het schepenampt, had waargenomen, en den vryburger van den beginne tot aan 't einde zyner Kaapsche regeering even schynt voorgekomen te zyn, als veelmaalen de artzen aan hunne zieken, waar van men zedeluke printverbeeldingen ziet, was nauwlyks in 't laaste van louwmaanddes jaars zestienhondert negenentnegentig met het schip Keulen als Raad extraordinaris van Nederlandsch Indiën, en Gouverneur van Cabo de goede Hoop, 't eiland Mauritius, en de rechtsban van dien, aldaar aangeland, of hy liet aanstonds zyne oogen weiden over de vruchtbaarste landstreeken dier volksplanting, om een der gezegenste oorden ten zynen gebruike uit te kippen, kwanzuis nevens de tweede persoon Samuel Elzevier door den vryburger Henning Huzing aangezet, om ieder stuk lands by der hand te vatten, en de landbouw te behartigen. Ten dien einde verzocht, en bekwam hy of den eersten van sprokkelmaand des jaars zeventienhondert van den Commissaris Wouter Valkenier een stuks land, groot vierhondert morgen, en gelegen in

Hottentotsch Hollant, waar op hy die overdadige en prachtige hofstede bouwde, bekend onder den naam van Vergelegen; zonder nochtans van deze gifte behoorlyke kennisse aan de Heeren Meesteren te geven, en hunne goedkeuring daar op te verzoeken.

Deze hofstede, die zo veele zuchten, zo veele traanen den voortplanteling gekost, en duizenden van vervloekingten ter zyner keele uitgerukt heeft, hebbe ik nooit beschouwt. Hy zelf toont dat de gebouwen dier hoeve bestaan in een heerschapshuis met eene verdieping, gelyks den grond, waar in zes vertrekken of kamers zyn, met een plat dak tot de keuken, en voorzien met vyf kamertjes onder de afdakken, mitsgaders een klein voorradkeldertje, en een diergelyk kamertje, alles gelyks den grond. Dat het huis voor den bouw knecht bestaat uit twee kamers, en een voorhuis, met twee kleine kamertjes onder de afdakken, en een binneplaats met afdakjes. Voorts

[473]

dat men daar vind drie schaape- en beestehokken, nevens noch een stuk van een hok, mitsgaders noch een hok tot een parshuis, een tot een slavehuis, een tot een paardestal en molen, met noch twee kleine hokjes to werkhuisen, en bergen der gereetschappen: en heeft het hem gelieft het gezicht daar van aan de werelt in print te vertoonen, dat ek den lezer niet heb willen onthouden, maar to verlustiging zyner oogen hier mede deelen. Doch my is daar door veele verzekert, en uit een verklaring van Albert Gerritszoon van Emmenes, en Jan Roman van Oke gebleeken, die beide ruim vier jaren in dienst des Goeverneurs zyn, en d' eerste als timmerman, d' andere als bouw knecht den grondslag dier hoeve bygewoont hebben, zonder nochtans eenig ander loon boven hunne soldyen en rantzonen, betaalt en verstrekt by de Maatschappye, daar voor te genieten, dan de bloote kost, dat die vertooning de waarheid niet inhout, en dat heerschapshuis, en die zogenaamde hokken andere gebouwen zyn, als men de werelt daar verhoog en print zoekt in te boezemen. Deze dan zeggen, dat 'er in 't heerschapshuis zes kamers zyn, waar van twee de langte van zesendertig, twee andere van vierentwintig, de laatste van achttien, en alle de breedte van vierentwintig voeten hebben. Dat de galderye, lopende het geheele huis langs, en hebbende de breedte van zestien voeten, eene lankt van tachtig voeten beslaat. Dat van de vier kamers, gebout tegen het huis, en dus te zamen een vierkant uitmakende, twee de langte van vierentwintig, twee van achttien voeten hebben, en alle zestien diergelyke maaten in de breedte beslaan. Dat het boerehuis bestaat uit twee kamers, elk van achttien voeten in 't vierkant, voorzien met een voorhuis ter breedte van twaalf, ter langte van achttien voeten, en vergroot met twee nevenstaande afdakjes en een voorhuisje. Dat het slavehuis, die stak en 't koetshuis, staande daar tegen over, mitsgaders de koornmolen, ieder de langte van hondertachtendertig, de breedte van achtendertig voeten heeft. Dat het pershuis, zynde met eene de wynekelder, eene langte van hondertvyftig, eene breedte van actendertig voeten uitmaakt; en de koornschuur of molen recht tegen over dat gebouw staande, en met eenige matelyke

[474]

vertrekjes voorzien, eene gelyke langte en breedte heeft, welke alle van hem met den onnoozelen naam van hokken genoemt werden, en eenige zyner gunstelingen, aan hem verplicht door weldaad, ten zynen verzoeken zich ook niet ontsien hebben alzo te verklaaren, en met gestaafden eede te bevestigen. Dat tot berging van groot en klein vee aldaar gevonden worden vier hokken, iedert hondert voeten lang en achtendertig breed, mitsgaders zes kraalen

ten dienste van 't genoemde vee, en dat entlyk de leerbereidersmolen eene breete van zestien, eene lankte van zestig voeten naer gissing uitmaakt.

Van zulk eenen omtrek en grootte verszekert men in alle oprechtheid de gebouwen van deze hoeve Vergelegen te zyn, voltimmert binnen 't vierde jaar, dat hy aldaar te lande stapte; waar uit men lichtelyk kan bezeffen wat al hout, riet, kalk, klay, steen en yzer tot het maken en oprechten van zulke gevaartens is benoodigt geweest, mitsgaders wat al balken van uitnemende lankte en dikte, stylen naer geraade, groot en klein kazynhout, plattings, gordings, hoek- en kielkepers, scheerstylen, karabeels, sparren en latten, en wat des timmerhouts meer is, ten meerendeele gekapt en gezaagt in de bosschen der Maatschappye, en van daar om den overzwaaren arbeid niet zonder vervloeking gesleept naer die hoeve dooe een groot getal haarer loontrekkende dienaaren, en der beste slaven en slavinnen, met hen slechts voor dien bloedigen arbeid, behalve hunne soldyen en rantzonen, genooten van de Maatschappye, tot loon de kost, en in 't eerste jaar zomtyds des morgens een zoopje arak, des zondags een halve vles Kaapschen wyn hoeft voor hoeft te geven. Voorts lust my niet te reppen van het huis en de twee gemetzelde kralen, door hem gebouwt in den zo genaamde vishoek, ten dienste zyner visscherye, en de bezorging van een groot gedeelte van zyn vee, dat de voortplantingen op een getal van ruim achthondert runderbeesten en tienduizent schapen begrooten; veel minder van de schuur, gesticht onder de kloof van 't Hottentotsch Hollandsch gebergte, ter welker stede ook een gedeelte van zyn vee leit, weshalve dit Vergelegen meer dan vier uren gaans in den omtrek heeft.

[475]

Behalve een meenigte van zeldzame bomen en gewasschen, de Maatschappye ontvreemt, en aldaar overgebracht, vind men daar een wyngaart van over de vierhonderduizent wynstokke, die witten en rooden wyn teelen, en met de platagie der boom- en aartgewasschen we; zestif morgen lands beslaat: want zulks is gebleeken, toen Jaco van der Heiden, van hem zo bitter vervolgt, als wy ter zyner plaatse verrekenen zullen, op den negenentwintigsten van wynmaand des jaars zeventienhondert negen by openbaare opveiling van die geheele plantagie meester wierd, die dat getal der wynstokken, de veelte der morgens aldaar gevonden heeft, en eene meenigte van de ontvreemde gewasschen den tuinier der Maatschappye weder ter hand stelde, met zelfs eenen iegelyk der ingezetenen op zyne begeerte ten zynen genoegen daar mee te geryven. De overige strecken bestaan in weelige graanlanden, welkers grootte men gemakkelyk kan afmeetten, wanneer men overweegt dat zyn bouw knecht Jan Roman jaar op jaar nooit minder dan hondert mudden zo garst, rogge als tarwe in den grond gebracht, en in 't laaste haar zynes aanwezens over d'elfhondert mudden aan tarwe alleen ingeoegst heeft, zonder te gewaagen wat hy van de bouwerye over den berg ten dien tyde kwam in te slapen.

Zie daar eene schetse dier hoeve, zonder zucht, zonder nyd met stomme letteren afgetekent, werwaarts het rossen en rennen geen einde had, en de Gouverneur zich niet ontzag zomtyds te, drie, vier en meerder weeken te blyven, zonder eens naer 't kasteel en de diensten der Maatschappye te taalen, daar 't hem niet onbekent was dat de wet, in volle vrede aan 't Kaapsch Opperhoofd gegeven, inhiel; *dat hy op zyne hoede moest wezen, en des avonds ten bedde gaande, verdacht zyn den vyand, des morgens opstaande, voor te poort van 't kasteel te vinden, gewoon met den slag te waarschouwen, en onversaagt in 't ondernemen, verbloemde*

die lange afwezenheid, niet gesproten uit hoogdingenden nood, maar uit belang zyner voordeelen, met slechts voor te geven, *dat het zeer noodzakelyk was, dat hy zich voor een tyd op t land deed zien, omme door zyn gezag allerhande onregeltheden van eenen hoop kwalyk opgevoede menschen te beletten*; daar 't hem veel nutter, en de Maatschappye veel voordeeleriger geweest waare, sich ten zynen kastele en hoefslag te houden, en na 't bywoonen

[476]

van 't avondgebed aan ieder, des begeerende, gehoor te verleen; daarna van alle zyne zo politieke als justitiele raden, en verdere onderwerpelingen, van negotie, finantie, militie, equipagie (ik gebruik de eigene woorden der voortplantelingen) en voorts van alle bazen zich verslag te doen geven, wat ten dien dage zo in 't kasteel als daar buiten, wat op de reede, zo in de scheepen der Maatschappye als in der vreemde lantaarden, wat op de buitenposten zyner bevelhebberye, en ten platten lande was voorgevallen, en in gevolge van dien aan ieder te verordenen wat hy ten volgenden dage te doen of te laten had, met van het gepasseerde door zynen¹ raadschryver behoorlyke aantekening in 't dagregister to doen houden. Ook leeren de historien, welke rampen uit zulke afwezentheden gebooren, en welke peenen tegen Gouverneuren geoeffent zyn, die hunne aanbevoelen kasteelen zonder hoogdringenden nood, of uitdrukkelyk bevel slechts eenen enkelen nacht verlaten hadden.

Hier uit is lichtelyk af te meeten, hoe zeer die geweldige omslag van die landeryen, die groote teelt der dingen den Nederlanschen voorplanteling, uit den aart nauw gezet op 't zyne, maar niet om ongelyk te dulden, tot in de ziele moest angen, also hy wel te gemoed zag, dat hy door dit alles in den grond stond gereden te worden; en de Gouverneur binnen luttel jaren als een andere Krassus zou kunnen roemen, dat hy eenrivier in zyne landeryen zag ontspringen, en in de zee eindigen, en hy des noods een heirmacht met eige graanen zou kunnen voeden. Zelfs had de tweede persoon Samuel Elzevier tegen hem ten huize van den wondarts Willem ten Damme, meede rykelyk van landeryen en vee voorzien, zich onwysselyk laten ontvallen; *en dat 'er over drie of vier jaar geene vryburgers meer aan de Kaap vannoden waren; en dat 'er voor hen kans was, om met hun vieren of vuven de Maatschappye en de Kaap van alles te voorzien.*

Dit baarde hem smarte, en wierd hy daarboven met een soort van slavernye gedrukt: want niet zo dra was een vryman met zyne wagen ten zynen behoefte aan de Kaap gekomen, of men verzocht hem kwanzuis een fragt kalk, schulpen,

[477]

riet, sparren, balen, of ander timmerhout en bouwstofe voor den edelen Heer naer Vergelegen te ryden; gebeurde dat niet, men liet hem zulks door eenen boode van den Landdrost ten zynen huize aanzeggen: en zoude het naer een al te bystere onbeleeftheid gemaakt hebben dien dienst te weigeren. Ook was 't hem geraden dat verzoek blindelings op te volgen, also men zich verluiden liet, dat men d' onwillige gasten met zwarte letteren zo in den almanach zou tekenen, dat zy 'er gevoelen van zouden hebben. En kon hem niet baaten onvermogen, verlet van tyd, drok werk, verzuim van eigen belang en dienst voor te wenden, om dien last van den halze te schuiven, weshalve hy genoodzaakt was, al hadde hy slechts eenen wagen, en begeerde hy niet met zwarte letteren geteken te worden, zonder morren of marren zulke en zo

¹ Secretaris

veele goederen, 't zy ten kasteele, 't zy in de houtbaay of elders, op te laden, als 't de Gouverneur of de zynen maar lusten, om daar meede eenen tocht van ruim drie etmaalen langs rompelige wegen af te leggen, waar voor hy noch loon, noch kost, noch drank, zelfs niet een dank hebje bekwam. Ook was men hem niets te wille, indien door de zwaarte van den last zich een of meer ossen te verrekken kwamen, of iets by toeval aan de wagen brak, waar voor hy zonder beslag hondert tien, beslagen hondert vyfentnegentig gulden moest betaalen, en hy nauwlyks zes jaren kon bezigen, alzo de sterke lucht aldaar het nat geworden hout gemakkelyk deurboort, en dezelfs vaste gedeelten onzenuwt en week maakt, waar by nocht komt, dat de wegen bergachtig en klippig zyn, waar door de wagens geweldig ontzet worden.

Dit waren hunne ramzaligheden en ellenden, gesprooten uit d' onverzadelyke hebzucht des Gouverneurs, alleen niet, die zy zich echter zonder veel morrens en tegensprekens geduldig met een taaye lydzaamheid scheenen te getroosten; gelyk mede de afhaaling der vier hondert wollige schaapen, onder voorwendzel dat ze zoude geschooren, en de wolle daar van naer Holland geschikt worden, met aan d' eigenaars der zelve vier gulden voor 't stuk te beloven, en hen naderhand by 't vorderen der betaaling schamper en met dreigementen bejegenen;

[478]

mitsgaders het verbod der visscheryen in meest alle de zoete en zoute wateren; met nochtans de buitenspoorigheden van zyne broeder Francois, gebleeken in 't bejegenen en dreigen der genen, die hem in 't visschen te nakwamen, met zulk een gestreeken gemoede niet te kunnen dulden. Want wilde de Burgerraad en Hopman Hennig Huzing uit krachte van 't *Contract* verdrag, plechtelyk met de Maatschappye ten overstaan van haaren Commissaris Wouter Valkenier voor den tyd van tien jaren aangegaan, het vlees ter ververzing van haare uit-en 't huisvarende scheepen in ruste en buiten kwelling leveren, en alle moeielykheden en mishandelingen ontgaan, was hy genoodzaakt en gedwongen den edelen Heer tienduizendriehonderttweenvytig gulden zes stuivers in gereden gelde, mitsgaders eenige ossen enz. te geven. Maar verre van hem daar mede te vergenoegen, en daar door de zo zeer begeerde ruste te bekomen, zag hy zich andermaal in moeielykheden gedompelt, en daarboven gedreigt, om door dat middel hem geheel en al uit te melken, en op een spring afhandig te maken, 't geen hy door eenen vierendertig jaarigen arbeid gewonnen had. Doch alzo Huzing, deun by het zyne, zich daar in onwillige toonde, ontstonden hier uit tusschen den gebieder en hem groote onlusten, die al vry hevig waren; en kwam men tot die dreigementen, van hem ruiters en soldaten tot afhaaling van zyn vee te zullen op het dak zenden. Deze nochthans waren niet machtig hem te doen schrikken; weshalve de Gouverneur, vindende zich in dien slingschen handel bedremmelt, eenen anderen weg insloeg om tot zyn oogwit te geraaken. Hier toe gebruikte hy twee zyner schepzelen, namentlyk Samuel Elzevier en de predikant Pieter Kalden, wien de verdrukke voortplanteling naderhand om zyn gedrag in hunne schriften den naam van Kalchas gaven; en zocht hy door deze op allerhande middelen Huzing onder de hand zo veel af te troggelen, a;s eenigzins doenlyk was, met daar in door hunne kunstenaryen en vleiende taale tot zyn genoegen te slaagen: want hy bekwam op nieuw van dien gezegenden vryman drie duyzent moerschaapen en twee slaven, die zich op de hoedery van 't vee verstonden, met nochthans eenenheimelyken

[479]

wrok tegen dien milden geveer in den boezem te behouden en aan te voeden.

Dit kwam Huzing alleen niet over, maar meer andere, en onder deze Joan Rotterdam, een zyner kaaren, en met hem mede uit Holland gelokt, dien hy onder belofte van hem geduurende den tyd van tien jaren 's gelyks vyf hondert Kaapsche guldens te zullen geven, negen hondert schaapen afroonde, zonder hem nochthans daar van een geschrift te willen geven, en naderhand met die belofte de draak te steeken.

Zo ging het ook met de landeryen, die wegens de Maatschappye door hem wierden uitgegeven. Verzocht iemand der vryburgers vooe hem of zyne kinderen een stuk lands in eigendom uit de wildernissen dezer Kaape, om 't zelve te bearbeiten en 't erflyk te bezitten, en zich met zynen ter zeete te brengen, hy most al vorens verdagt zyn met geene ledige handen voor den edelen Heer te verschynen; want begeerde hy vaardig gehoord, en spoedig afgevaardigt te worden, hy moest de greetige vuist des Gouverneurs eerst vullen met eenige vrachten koorn, met leggers wyn, trekossen, schaapen, en met andere goederen, waar in hy gading hadde, en nam hy dit alles aan als een verplichte schatting. Was nu het land gemeeten, de verzoeker van eenig vermoogen, en begeerde hy in alle bilkheid daar op den erfbrief, men hielt hem om meeder uit te melken, en bet ten offer te doen komen, een' langen tyd gaande, onder voorwending dat hy te haastig was, en noch wat wachten moest, met midderlerwyle den Raadschryver *Secretaris* te verordenen geene erfbrieven zonder zyn bevel uit te geven; maar gaf hy rykelyk, hem wierd gegeven, sloot hy de hand, hy wierd te leur gestelt. Hier van heeft onder een groot getal andere de Stellenbosscher Ouderling en Heemraad Jacob van der Heiden de bitterheid gesmaakt. Want deze van den Gebieder door geschenken, gegeven op verscheidene tyden, een stuk lands bekomen hebbende, met hem daarenboven te moeten leveren, zag zich niet alleen, toen hy de gelden voor de geleverde wynen te vorderen kwam, hevig en met grove scheldwoorden bejegend, maar kort daarna van 't bekomene

[480]

land ontroof, hem afgenoomen, en gegeven eenen knaap, berucht door bedrevene schelmstukken, en die zo buitenspoorig grof, dat hy deswege vogelvry verklaart was; dat echter niet zou gebeurt hebben, indien de genoemde van der Heiden hem die dertig leggers wyn ook geschonken had.

Dus kwam hy aan graanen, vee en wynen, die door de teelt van zynen overdadigen wyngaart, en inkoop van andere, ten geringe pryze van behoeftige vryluiden aferzender wyze bekomen, in eene meenigte van leggers bestond, en hy, wat opgesmukt door den keldermeester de Maatschappye, aan d' aanlandende scheepsvrienden, zo Nederlanders als Engelschen, ten hoogen pryze en uitveilde en verkocht, met de rest aan eenen Johannes Phyffer toe tte zenden. Maar also deze man, die eertyds over gepleegde schelm- en diefstukken ten schavotte gesleept en gebannen was, deze wynen, en die van zynen vader den out Gouverneur (want deze leverde hem ook 's jaarlyks een groot gedeelte van de zyne) tot zo hoogen pryze niet weder kon verkopen, als hy ze van die Heeren genoodzaakt was in te koopen, en aan hen te betaalen, verzeilde hy daar door tot zware schulden, en geraakte tot eenen zo zoberen staat, dat het geschaapen scheen dat hy, die altyd gewoon was een der gedeeltens van de wynpacht te hebben, niet langer pachter zou kunnen blyven. Did deed de Gouverneur op middelen bedacht zyn, om dien pachter tot zyn eigen voordeel te handhavenen, en op de been te houden; en

besloot hy na veele overwegingen en raadplegingen met dien man tot eene zaake, die het bederf der ingezetenen met zich sleepte, en niet een van de minste orzaken geweest is, waar om zy beslooten hebben hunne rechtvaardige klachten in den schoot van hunne vaderen, de Heeren Meesteren, uit te storten, en om herstelling van hunne geschondene en vertredene voorrechten te smeeken.

Dit was de geheele pacht der Kaapsche wynen, die men gewoon was in vier deelen op te hangen en te verpachten, door kunstenaryen alleen te doen vallen in handen van den genoemde Phyffer, en hem met alle bedenkyke voordeelen tot *Generaal* algemeen pachter te maken, waar door hy voor de wynen der

[481]

vryburgers geene meer gelden zou behoeven te geven, als hy begeerde, en in staat geraken om het hoofd boven te houden, en de begeerde penningen voor zyne en de wynen van zynen vader te kunnen opbrengen. Om aan deze nieuwigheit, die aan de voortplantelingen niet dan haatelyk, aan de Heeren Meesteren niet welgevallig kon voorkomen, noch aangenaam zyn, eenige kleuren te geven, besloot men zich te bedienen van 't verval dier pacht, die ten voorgaanden jaare maar had kunnen haalen eene somme van tweendartigduizent zeshondert vyftig kaapsche guldens, en overzulkz zesduisent zevenhondert en vyftig minder als 's jaars te voren, met dat verval aan de smokkelaryen der ingezetenen toe te schryven, daar de waare oorzaak van 't zelve in 't aangroeyen en 't toenemen der wyngaarden des Gouverneurs, en der andere bedienden der Maatschappye te vinden was, voor welke de pachters wel wat moeten inschikken, 't geen ze voor byzondere ingezetenen niet genoodzaakt zyn. En om dezelve niet al te veel te doen uitmunten, vond men oorbaar de voorgenoemde pacht onder een zonderlinge bepaaing vast te stellen, namentlyk dat die maar alleen zoude stant grypen, wanneer ze, opgeveilt in vier deelen, zo veel niet zou kunnen ophaalen, als men daar van wel hoopte en te gemoed zag; doch hoe veel zulkz wel behoorde te zyn, wierd door den Gebieder en zynen vertrouweling Phyffer wel in 't verborgen gehouden.

Hebbende dit met den andere dan vast gestelt, en de tyd der verpachting naby zynde, deed de Gouverneur op den negenen-twintigsten van oegstmaand des jaar zeventienhondert vyf zyne raad byeen kome, en gaf die vergadering, bygewoont van den gezeiden Phyffer, in ernstige opmerking en bedenking, of het niet wel noodig zou wezen eenige middele *Practiseeren* uit te vinden en te beramen, omme, waare het mogelyk, die pacht der Kaapsche koele wynen, al zynde het voornaamste *Praerogatyf* voorrecht der Maatschappye aldaar, die ten voorgangen jaare zesduisent zevenhondertvyftig gulden onder de gelden gedaalt was, welke ze 's jaars te voren gehaalt hadde, met het verval daar van op de smokkelaryen te schuiven, en de beraamde middelen ter herstelling voor te wenden. Eenige raadspersoonen, ziende

[482]

door dat masker, en wel kunnende bezeffen dat zulkz van kwaden gevolge zou wezen, lieten door hunne redeneeringen genoeg blyken, dat zy gaarne zien zouden, dat men op den ouden voet slechts voortvoer. Te vergeefs. Weshalve men tot een besluit kwam, dat de Maatschappye aan haar zou blyven behouden de macht en keure een haaren welgevallen, omme de pacht, na dat ze vooraf in vier deelen zou opgeveilt wezen, en zo veel niet kunnende haalen, als men daar van wel hoopte en te gemoed zag, alsdan andermaal in haar geheel in

den afslag te leggen, en op dien voet meerder geldende, den bieder voor 't geheel pachter te laten blyven, zulks dat al de genen, die vooraf een of meer vierdeelen in pacht mochten aangestaan hebben, daar van weder zouden ontheft en sntslagen wezen zonder tegenzeggen van iemand: mitsgaders dat 'et alzulken algemeenen pachter zou vrystaan, behalve zijn wigen woonhuis, nog zo veel andere of byhuizen tot den tap van dien te mogen stellen, en te gebruiken, als of de voorscheve pacht in vier byzondere deelen verpacht was. Voorts verstont men de voorwaarde daar af by voorraat te doen veranderen en herstellen; en dat men over dat genoome besluit op den vroegen overmorgen, zynde de dag der verpachting, by vergadering een nader redenwisseling zou houden, omme of inmiddels noch iets voordeeliger en nutter voor de Maatschappye hier omtrent koste bedacht en uitgevonden werden, dan of men by 't voorgaande in zyn geheel zou blyven, en 't zelve voor vastgesteld houden.

Die dag dan daar zynde, de raad beroepen, en daar aan door den Gebieder voorgedragen, of men by het vastgestelden van laastleden Saturday, rakende de verpachting der Kaaapsche koele wynen, op de daar by gestelde nieuwe voorwaarden, in zyn geheel sou verblyven, en daar mee zodanig voortvaren, dan of 'er noch eenige verandering daar omtrent ten meesten nutten der Maatschappye te maken waare; en de raad wel bemerkende, dat men die enkelyk zo begeerde, wierd 'er verstaan zich in 't geheel daar mede te gestadigen, en het genoome besluit als noch voor vastgesteld te houden; mitsgaders de voorwaarden, invoegen als reeds daar naer geschikt zynde,

[483]

stand te doen grypen, en met de verpachting op die wyze voort te varen. Dit wierd aanstonds werkstellig gemaakt, zynde het de gewoone dag der verpachting, en een groot getal inwoonders ter verpachtplaatze verscheenen, niet andres wetende, of de wynen zouden op den ouden voet verpacht worden. Met die van de tabak wierd eerst een begin gemaakt, toen met de Hollandsche bieren, waar op die der brandewynen volgde, alles op den ouden trant. Toen stapte men tot die der Kaapsche wynen over, en wierden de voorwaarden daar van den voortplantelingen door den raadschryver Willem Helot voorgelezen, die dezen zin inhadden.

Pachtsvoorwaarden der Kaapsche wynen.

Dat die pacht, ingang nemende den eersten van herfstmaand des lopenden, en eindigende den laasten van oegstmaand des volgenden jaars, aan den meestbiedende by vier ddeelen zou verpacht worden; doch dat den pachter by dezen besonderlyk wierd toegestaan, meer al een vierde gedeelte van die wynpacht hebbende, een afzonderlyk huis voor 't zelve, buiten zyn woonhuis, tot den tap of vertier van dien te mogen stellen; mitsgaders dat hy noch voor ieder gedeelte, dat by hem besonderlyk zou gemynt worden, behalve zyn eigen woonhuis, noch tot den tap zou mogen stellen een byhuis, zonder meer, op peene, zo hy anders deede, van 't elkens te vervallen in eene boete van duizent gulden, waar van d' eene helft ten voordeele der Maatschappye, d' andere van den fiskaal zou komen. Dat de voorschreve pachters alleen en enkelyk zouden gemachtigt zyn hunne wynen by de maat, en 't zetten van gelaagen te slyten, zullende de keuren tegen de smokkelaars, en de verboode tapperyen in haar geheel blyven; en zy niet geouden zyn hunne wynen by de Maatschappye te haalen, maar de te mogen kopen, waar zy zulks zouden geraden vinden. Dat tot voorkoming van alle oneenigheid onder dezelve, en tot weering van krakkeelen, die over 't verkopen en 't uitventen van hunne Kaapsche wynen

mochten gebooren worden, en om ook te beletten, dat d' een den ander in zyne tapneeringe geen afbreuk noch onderkruiping deede, eenen iegelyk der genen, die een der vier gedeeltens zou komen aan te nemen, en te behouden, wel uitdrukkelyk by deze verboden wierd vooral niet

[484]

minder te verkoopen, noch uit te venten, dan de fles van zestien mutsjes, of twe mengen, tot zestien zwaare stuivers, op peene dat de gene, die bevonden zou werden anders gedaan te hebben, zo menigmaal hy daar op achterhaalt wierde, zou vervallen in een eboete van duizent guldens, waarvan de Maatschappye, de fiskaal en d' aanbrenger ieder een derde zou genieten; doch dat daarentegen aan ieder van hen zou vry staan zyne wynen tot zulke andere hooge pryzen te verkopen, al 't hem goed zou dunken, en hy daar voor zou kunnen bekomen. Voorts dat in dezen mede verstaan wierd, dat de Maatschappye aan haar zou blyven behouden de macht en keure t' haarer welgevallen, omme na 't opveilien en 't afslaan der vier gedeeltens, dezelve andermaal by den afslag in eenen enkelen klomp *Generale massa* te doen ophangen; en zo 't geveiele dat iemand meerder kwaame te bieden, of in slag te mynen, als de vier gedeeltens met den andere hadden kunnen bedragen, zodanig een persoon voor 't geheel pachter zou wezen, mits zich behoorlyk daar voor verbindende, zulks door de voorgaande opveilingen en slaggevingen in 't geheel zouden zyn venietight; zullende in dien gevalle den zodanigen pachter ook vry staan, boven en behalve zyn eigen woonhuis, noch zo veel andere bezondere, of byhuizen tot dien tap te mogen gebruiken, even of de pacht in vier gedeeltens vepacht was, en wyders zyne wynen te verkopen en uit te venten to zodanige hooge of laage pryzen, als hy ten zynen meesten nutte en voordele zou goed en geraden vinden. Dat de pachters voor de beloofde pachtpenningen zouden moeten stellen twe genoegzaame borgen, en zy pachters gehouden zyn die op te brengen, en te betaalen in goede gangbare munte of twe gezette tyden, namentlyk d' eerste part of den eesten van lentemaand des volgenden jaars, de rest met den uitgang van de daar opvolgende oegstmaand. EN entlyk dat niemand tot die pacht zou toegelaten werden, ten waarr hy bevorens deed blyken, dat hy ter zake van den voorgaanden pachter niets aan de Maatschappye ten achteren was; met aan ieder indachtig te maken, dat geene *Doleantien* klachten of verzoeken van kwytscheldingen, onder wat voorgeven of dekzel het waare, in 't toekomende meer zouden toegelaten of aangenomen worden.

[485]

Na 't voorlezen van deze voorwaarden, vol van kromme en bochtige veranderingen, en in genen dele overeen komende met de geregelde voorwaarden van voorige jaren, ingestelt door den Commissaris Daniel Heins, en na dat de geheele gemeente daar af door den tweden Samuel Elzevier onderrechtinge bekomen hadde, dat zeker om de vreemdigheid en enverwachtheid wel ten hoogste nodig was, en de Gouverneur wel van te voren kon afmeeten, onstond 'er over zulk een onverwachte, ongehoorde en listige uitvinding geen geringe ontsteltenis in de gemoederen der menschen, waar uit eene mompeling gebooren wierd, alzo zy door dat masker, gesmeet ten hunne bederve, tot in den grond zagen, waar in hen niet duister eene beooging van eigen belang voor 't gezicht kwam. Did deed hen alle (want d' eene nieuwigheid is gewoon d' andere voort te brengen) als een weinig man met groot misnoegen van de vepachplaats weggaan, alzo zy niet begeerden die verpachtinge by te wonen, uitgenomen Johannes Phyffer en Michiel Ley, mitsgaders noch twe of drie andere, die aldaar verbleven; en namen zy hunnen Hertred ten huize van Henning Husing, alwaar de meeste der

gegadigden woonende aan Stellenbosch en elders, hunne wagens stonden, daar zy zich mogelyk, to stryking der ontsteltenisse, onder 't rooken van een py tabak met een glas wyn getroost hebben, dewyl het doch ten volgenden dage al een begin zou nemen, dat men een goed vriend geenglas wyn zou mogen aanbieden, zonder van smokkelarye beschuldigt te werden; werdende deze weggang naderhand een oproer, roervinkerye, oprooying en t' zamenspanning genaamd, met daarboven te begeeren, dat nooit eenig Geweltheer begeert heeft, namentlyk dat men op eene verpachting zal moeten blyven, waar in men geene gading heeft.

Voor deze weinig menschen wierden toen de Kaapsche wynen opgeveilt, en bleef op de gemelde voorwaarden de vryburger Johannes Phyffer van 't eerste, 't tweede en derde vierendeel pachter, di al vooraf van de nieuwheden kennisse hadde, zelfs wel voor twe maanden, en dus tyd gehad het om daar over tot een besluit te komen. Voor 't laaste gedeelte bleef echter

[486]

voor de leuze de vryburger Michiel Ley pachter, die nu al drie jaren den Gouverneur als makelaar in schapen gedient had; kunnende deze vier afgezonderde verpachtinge te zamen eene somme van zesendertigduizentvierhondert en vyftig Kaapsche guldens haalen, en overzulks drieduizent achthondert guldens meer dan 't jaar te vooren. Niet tegenstaande dit voordeel begeerde men een' algemeenen pachter te hebben, brengende door een nieuwe uitvinding voor reden daar toe te berde, *daat alzo een *Singulier* enkel persoon drie vierdeparten van die pacht, een ander slechts een gedeelte gepacht hadde, overzulks daar uit twist en oneenigheden tusschen die luiden scheen te zullen rysen*, met daar op te besluiten dezelve pacht andermaal in eenen enkelen klomp te doen opveilen, en in slag te leggen; en miste daar op de genoemde Phyffer niet, die de voordeelen, niet te vinden in de bezondere vierdeparten, en vry meer waardig waren dan tweduizentzeshondert en vyftig guldens, daar voor algemeen pachter te blyven, dat echter een ander, zo niet tot zynen bederve, te minste tot groot nadeel zou gestrekt hebben.

Weinig dagen na de verpachting vervoegde zich d' algemeene pachter der Kaapsche wynen op bericht van den Gouverneur by zeker persoon om een verzoekschrift voor hem in te stellen; dan alzo die man daar in zwargheid maakte, wierd hem zulks door den Gouverneur geboden. Toen 't nu ingestelt was, liet het de pachter door den edelen Heer verbeteren; waarna het in 't net geschreven, en aan Gouverneur en Raad wierd ingelevert. Hier in sloeg men zo wel als in de pachtvoorwaarden eenen nieuwen en ongebruikelyken weg in: want daar men in alle verzoekschriften gewoon is iets voor af te kennen te geven, 't geen d' oorzaak of reden tot het verzoek geeft, kwam men hier met het allereerste woor te voorschyn, *dat met alle nederigheid de algemeene pachter der Kaapsche koele wynen verzacht*; naer allen schyn wel verzekert zynde, dat hy van zyn verzoek geene redenen behoefde te geven, als zyne den edelen Heer en zynen Raad reeds genoeg kundig. Dit verzoek hield in, *dat hen hen geliefde tot behouding en handhaving van zyn Verzoekers zo zwaare aangegaane wynpacht, den zelve op t' krachtigste tot opbrenging van zyne uitgelooft pachtpenningen te handhavenen*, wyzende

[487]

daar toe vier zo ongewoone als nieuwerwetsche middelen aan, in 't algemeen daar toe strekkende, om een volslagene tirannye op de voortplantelingen te oefenen. Hier van was het eerste, *dat alle en iegelyk dier ingezetenen, wie, of hoe zy genaamt mochten worden (en voornamentlyk binnen het kasteel en die fortresse, 't zy boven in de tuinen of in de achtehuizingen dier tafelvalleye) niet zouden mogen zetten eenige de minste gelagen van Kaapsche wynen buiten de verzoeker, of deszelfs toegestaane tappers, nocte zich hebben te verstouten, 't zy aan eenige ingezetenen of scheepsvrienden, te verkopen or te vereeren, onder wat schyn of dekzel het ook zoude mogen wezen, alzulke wynen, 't zy by de kelder, karabassen, of klein vaatwerk tot een halfaam toe, zonder behoorlyke bewilliging of verlofbriefje van zyn Weled. en EE Achtbare.* Het tweede was wreed, en hield in, *dat de geweldiger en kaffers (dat is daarr te lande de beul en zyne rakkers) tot weering en demping van alzulke mors- en smokkelaryen, mochten werden gemachtigt, om al u aar eenig vermoeden was, dat alzulke ongewoonheden gepleegt wierden, aldaar vrymoedig mogen intreden, omme t' onderzoeken by wien de wynen gehaalt, of van waar dezelve gekomen waren.* Het derde, getytelt met het woord eindelyk, en gevende aan de hand een nieuwe soort van onrechtmatige dwang, had tot een verzoek in; *dat alle de wynen, welke van die platte landen ingevoerd wierden, nauwkeuriglyk mocht en werden bezocht, geonderzocht en aangehouden, tenzy het bleeke, dat deselve voor de versoecker aangebracht wierden, of dat men alvorens een verlofbriefje van d' Overigheid zou hebben verwurven, als by het algemeen plakkaat stont uitgedrukt; waar mede de versieker in staat vermeende te wezen zyne aanmerkelyke uitgelooftde pachtpenningen na verloop van deze zyne pachtvoorwaarde te zullen kunnen opbrengen, met betuiging, dat hy buiten dien in genen staat zoude wezen om 't *Contract* verdrag, deswegen aangegaan met de Maatschappye, te voldoen.* Het laaste wees tot de verkryging der drie gemelte oogmerken een middel aan, en hiel to besluit in: *om alle welke redenen de smeeker insgelyks gantsch nedrig verzocht dat d' oude plakkatén, vastgesteld voor 't aanwezen van den Commissaris Daniel Heins, mochten hernieuwt werden.*

Die verzoekschrift was echter van die uitwerkinge niet, als de verzoeker en verhandzelaar daar van verhoopt hadden; want schoon de standgryping en werkstelligmaking door den Gouverneur

[488]

belast, getracht en gezocht wierd, nothans vond hy d' uitvoering van 't zelve t' onmogelyk, of voor hunne personen te gevaarlyk, weshalve dat voornemen steken bleef, met onder de vryburgers eenen haat tegen den pachter te veroorzaaken, alzo ze hem voor eenen uitvinder van ongewoone lasten gen geweldenaryen aanzagen. En tekende de vryburger Adam Tas, zynde een afschrift van 't zelve hem in handen gevallen, daar op aan; dat men alle vryburgers zocht te bederven, en zodanige brillen op te zetten, dat ze geen meester meer van hun eigene goedere vermochten te blyven en zelfs zo verre, dat ze niet alleen hunne wynen niet mochten verkopen, maar ook niet weg vereeren, 't geen de vryburgers erger als slaven te handelen was. Dat men de menschen in hunne huizen geweld wilde aandoen, zelfs op het minste vermoeden, en dat ten gevalle van een, die geen eerlyk man behoorde onder 't gezicht te komen. Dat men door de Overigheid niemant verstaan kon dan de Gouverneur; en 't onderzoeken en aanhouden van alle de wynen een heillooze, onbeschaamde en tirannische vond was. Dat het vernieuwen der oude plakkatén een uitspoorig verzoek was, en men dus het goede wist kwaat te noemen: waarheden zeker, en 't geen ik nooit zoude geweten hebben, indien hy nevens zyne papieren

niet geweldelyk opgeligt, en dit door den druk gemeen gemaakt was, also hy deze aantekeningen met die gedachten had geschreven, van ze nooit aan de werelt gemeen te maken.

Terwyl de dingen op dien schok draafde, en men dagelyks nieuwe middelen overdacht om den vryman te benadelen, naderde wintermaand; en zynde de vergadering op den negentienden door den Gouverneur beroepen, stelde hy aan de leden der zelve voor: dat de tyd van 't slachten en 't leveren van vee voor de heen en weêr passeerende scheepen en 't ziekenhuis der Maatschappye, nu vyf jaren door den out burgerraad Henning Huizing gedaan, ingevolge het geëert goetvinden en de deswegen become ordren van haar Ed. Hoog Achtbare, de Heeren Meesteren in 't vaderland, met het uiteinde van dit jaar stond te komen; en men ten dien belange in hunne zeer eerbiedige gemeene letteren van den achtentwintsten

[489]

van lentemaant zesdes jaars aan wel opgemelde haaar Ed. Hoog Achtbare had geschreven, omme, in gevolge van dien, met den ingang van 't aanstaande jaar zeventienhondert zes een begin te maken van 't vlees voor de Maatschappye by deze en geene ingezetenen te kopen, tenwaar haar Ed. Hoog Achtbare milerwyle daar in anders geliefden te voorzien en te verordnen. Dat also hen daar omtrent to noch toe geen andere nadere beveelen waren toegekomen, en 't van de hoogste noodzaaklykheid was, dat men in tyds behoortlyke voorzieninge deed, dat de scheepen en de kranken van 't ziekenhuis der Maatschappye gestadig van goed vleesch verzorgt, en ook deze ingezetenen daar af ten allen tyde ten hunnen genoegen mochten gerieft werden, gevende daar op den raad in bedenking en oorleg, wat daar omtrent ten meesten dienste der Maatschappye, en welstand der goede ingezetenen behoorde gedaan te werden. Dit voorstel, dat niet alleen daar heene gericht was om Huzing, die niet voor vyf, maar, naer s' mans eigen voorgeven, voor tien jaren met de Maatschappye daar over in verdrag was getreden, van die levering te beroven, en in stede van hem vier bevoorwaarde slachters ten eigen voordeele aan te stellen, maar besloot in zich ook onmogelykheden en spotternyen. Want hy wilde in negen maande antwoord uit Hollant hebben, of anders de zaken naer zynen zin schikken, daar hy by ondervinding geleert hadde, dat op den gemeenen brief van den veertienden van lentemaand des jaars zeventienhondert een niet eer had kunnen geantwoort worden, dan op den eenentwintigsten van wiedemaand des volgenden jaars, welke antwoord aan de Kaap gebracht wierd op den dertienden van louwmaand des jaars zeventienhondert drie, uitmakende den tyd van tweentwintig maanden.

De raad, die mooglyk niet onbekend was waar op dit voorstel doelde, en den Gebieder in alles scheen ten wille te zyn, vond hier op goed, en besloot met een eenpaarige stemme, dat men zou aanstellen vier *Geprivilegeerde* bevoorrechte slachters uit de vryburgers, luiden van een goed en onbesproken leven, en den andere geenzins in den bloede of maagschap bestaande, omme voor de heen en weer passeerende scheepen, en 't ziekenhuis

[490]

der Maatschappye, mitsgaders voor haare dienaaren en d' ingezetenen, onder dien rechtban behoorende, vry en alleen te slachten, en te leveren schapen en runder beesten; waar toe hen zou werden ingeruimt en vergunt het slachthuis en de kraal der Maatschappye, staande aan de Kaapm en waar in, by maniere van een hal, zy ook zouden gehouden zyn hun vee te moeten

slachten en verkopen, en geenzints binne hunne eigene of andere huizen, op peene, deden zy anders, van verval hunner voorrecht, en dit alles voor den tyd van een jaar, ingaande den eersten van louwmaand des aanstaanden jaars zeventienhondert zes, of tenwaare dat binnen den zelve tyd (dat is in twalef dagen) door haar Ed. Hoog Achtbare, de Heeren Meesters in 't vaderland, daar omtrent anders mocht werden geschikt en bevolen. Dat het ook aan de Maatschappye zou staan, na 't eindigen van 't voorgeschreve jaar, indien inmiddels geenandere of nadere ordren waren ingekomen, dezelve slachters in dit voorrecht te gestadigen, of wel andere, naer bevinding van zaken, daar toe aan te stellen, en mede te beginstigen zonder iemands tegenzeggen; welke gezeide slachters, om de ingezetenen dezer plaatsvoogdye alomme ook zo veel doenlyk te begunstigen en te bevoordeelen, van voor af onder eede zoude moeten verklaaren, dat zy binnen en geduurende den tyd van dit voorrecht direct of indirect geene het minste slachtvee van runderen en schapen (behoudens eenige trekbeesten, melkkoejen, en wat bokken en geiten, zo die tot onderhoud van hunne tuinen mochten benodigt wezen) in eigendom zouden mogen bezitten, noch op eenigerhande manier aanhouden, of doen aanhouden. Invoegen dat zo ieman van hen bevonden zou werden den eed te hebben overtreden, dezelve als een meinedige zou getracht werden, en daarboven vervallen zyn in eene boete van duizent guldens; maar dat zy zouden gehouden weszen hun slachtvee allerwegen by d' ingezetenen dier plaatsvoogdye, en daar zy 't zelve goed en deugzaam en ten redelyken pryze konden bekomen, te moeten inkopen.

Na 't regelen der pryzen, en 't vaststellen der dagelyksche bezorging, besloot men zeer heilzaam, dat 'er keurmeesters ten allen tyde zouden gaan onderzoeken, of 't geslachte vlees

[491]

goed, deugzaam en leverbaar was, zo niet, 't onbekwaame af te keuren, en voor de slaven der Maatschappye verbeurt te verklaaren. Voort vond men goed een persoon wegens de Maatschappye, wiens soldye inmiddels zou afgeschreven werdden, tot het houden van 't slachtboek aan te stellen, om van de hoeveelheid en benaming van 't vee, zo als het voor de Maatschappye zou geslacht, en levendig aan de scheepen verstrekt worden, een nette aantekening te houden, die tot weering van onrechtmatigheden altyd by de levering en 't wegen had teenwoordig te zyn, en zonder wiens bywezen geen geslacht vlees of levendig vee zou mogen afgevaardigt worden. Dat deze, als genietende geene bezoldiging van de Maatschappye, van de slachters van ieder schaap, 't geen levendig of geslacht zo aan de Maatschappye als anders stond geleverd en verkocht te werden, zou genieten twee zwaare stuivers, voor elk runderbeest zes diergelyke; doch dat hy, om alle nadenkingen voor te komen, tot dat ampt niet eer zoud toegelaten werden, dan na alvorens onder eede verklaart te hebben, dat hy zich in zyn aanbevolen dienst naer den inhoude van dien oprecht en getrouwelyk zou kwyten, en dat zonder eenige bewimpeling of oogluiking.

Opdat nu die slachters in hun vorrecht niet onderkroopen, of benadeelt wierden, wierd volgens genomene besluit alle en eenen iegelyk der Kaapsche ingezetenen by plakkaate uitdrukkelyk verboden en gewaarschouwt, dat ze voortaan binne hunne eigene huizen, of elders anders, waat het zou mogen wezen, geen het minste vee van runderen of schaapen te slachten hadden, om 't zelve by 't gewicht of ponden te verkopen, en dat op eene peene van vyftig ryksdaalders voor d' eerste, hondert voor de tweedemaal, en met derdemale daar op achterhaalt zynde, boven de

verbeurde boete aan den lyve te zullen gestraft werden: en was de eerste der gunstelingen, die met dat voorrecht begiftigt wierden, Michiel Ley, welke wy gezegt hebben een vierdegedeelte van de wynpacht voor de leuze gepacht, en den Gebieder voor makelaars in den handel van schaapen gedient hebben, en omtrent drie maanden daarna den kerkenraad heeft helpen dringen tot eene tekening ter gunste

[492]

van den beschuldigten Pieter Kalden: de tweede Willem Basson, dien ik als geleider van eenige doch meest zwarte vrye visschers ten kastele hen zien trede, om ten verzoeken van den Gebieder ten zynen voordele te verklaren, waar van my eerlang te melden staat: de derde Hans Overholster, kort daarna tot diaken gevordert, om mogelyk dus een onbesproke leven te leiden, en den leraar, was hy 't benodigt, te helpen begunstigen met een getuigschrift: de laatste Anthony Abrahamsz, waar van het gerucht wil, dat hy deze gunst aan zyne vrouwe verschuldigt was.

Dit plakkaat, gesproken uit het raadsbesluit, en zo kort de nieuwe verpachting der wynen op de hielen volgende, scheen de gespanne snaar der burgerlyke lydzaamheid te zullen doen knappen, also zich de vryburgers hier door in geen staat bevonden om voor zich en hunne huisgezinnen een schaap of kalf te durven slachten, indien zy van smokkelaryen niet wilden verdacht zyn. Zy zeiden opentlyk dat dit street tegens d' uitdrukkelyke bevelen der Heeren Meesteren, en tot zyn doelwit eigen belang had, also men daar door iets anders beoogde dan slechts de bezorging der passeerende scheepen en 't ziekenhuis. Dat men dus van verkopers kopers maakte, en door de vrye keure aan hen den weg wees, waar zy het vee te bekomen hadden; want dat aan de beesten der vryburgers altyd iets zou mangelen, tenwaar men die aan hen verre beneden de waarde afstond. Dat zelfs in den eed der slachters eene onmogelykheid uitblonk; want hoe ware het te begrypen dat menschen in vlees konden handelen, zonder den eigendom dat vee, dat zy zoude slachten en verkoopen, gekregen te hebben. Ja, dat door de belofte van den boekhouder, begrepen in zynen eed, en inhoudende, *dat hy zo menigmaal als 't Gouverneur zou begeeren, en ten allen tyde zyn gehoude boek en aantekening zou overleveren om nagezien te werden*, niet anders beoogt was, dan dat de Gebieder daar door gelegentheid zou hebben, om zodanige namen van leveraars en verkopers te kunnen doen invullen, als 't hem behaaglyk zou wezen.

Ongeneem nam door dit alles de behoefte onder den vryburger toe, die nu met zyne wynen en aanteelt van dieren

[493]

bleef zitten, zyne graanen niet behoorlyk kon leveren, noch ten gelde maken, an alle middelen was afgesneden om de bitsche zorgen, die hem door se huizelyke benodigheden en andere lasten zo zwaar op den halze lagen, en praamden, te kunne smedigen, en eenigzints van zich afwenden. Zelfs de huizen en landeryen daalden zeer geweldig in prys en waarde, waar van men al de verslapping zedert den jaare zeventienhondert twee bespeurt had, waar door de weeskamer een deerlyk aanzien kreeg, also haar uitgezette gelden ten voordele van weduwen en wezen door die geweldige daaling der huizen en landeryen geen gering gevaar liepen; zonder dat ik reppe van de verachtering der diakonye, gesproten uit het belet van den vryen handel, 't geen de meeste menschen, aan haar verschuldigt, buiten staat stelde om hunnen

verloop de opgenoome gelden te kunnen opbrengen. Zo voer ook de gemeene geldkist aan Stellenbosch, die voor weinig jaren noch eenige duizent guldens in voorraad had, die nu door onnodige gebouwen en keuren op 't vangen van leeuwen, tygers en wolven, meest geslageen in gunste van de bedienaaren der Maatschappye, en op Vergelegen en desselfs aan- en afhangezelen geplaatst, niet alleen ledig geraakt, maar noch met merkelyke schulden beladen was, zonder dat de Gouverneur of iemand van de zynen een penning aan ongelden betaalde, noch de gemeene lasten ten dienste der volkplanting hielp dragen.

Alle deze mishandelingen, en de rampen, daar uit gesproten, waar van d' onderdrukten noch einde noch herstelling te gemoed zagen, alzo hunne klachten geenen ingang by eenen rechter, die hen in alles benadeelde, konden vinden, deden hen entlyk die dingen overwegen, welke van eenigen dienst tot hunne welstant waren; en vonden zy niets heilzamer dan hunne vaderen, en Heeren Meesters, by een ootmoedig en nedrig smeekschrift om vaardige bystand en herstelling van hunne gekreukte en schendig vertreede rechten en wetten te verzoeken: en zeker wat is 'er natuurlyker, dan dat kinderen met hunne klachte toevlucht tot hunne ouders nemen, zelfs wanneer zy zich slechts verbeelden verongelykt te wezen van de genen die over hen door hunne ouders gestelt zyn. Hier

[494]

toe hadden zy kort na de verpachting der wynen den vryburger Adam Tas, als de bekwaamste ter penne, al aangezocht en gebeden, die zulks zonder knelling van zyn geweeten niet wel kon weigeren, en entlyk toestond, overmits hem en de voornaamste verdrukkelingen boven dit alles noch een andere vreeze praamde. Want zy waren bekommer dat in dit gewricht van zaken de Kaap plotzelyk door eenen vyand mocht overvallen, en 't kasteel, voorzien van weinig manschap, veroverd werden, terwyl de voornaamste dienaaren der Maatschappye ten platten lande op hunne hoeven en elders moeskopten, en d' overige wyt een zyt ten dienste van hunne bevelhebbers vertuit lagen. Dat de mindere, ten meerendeele door hunne gebieders mishandelt, grootelyks misnoegt, en zeer by de soldyboeken ten achteren staande, in dat geval naer wraakte en verandering zouden jooen, en langs dien weg hunne rekeningen trachten te sluiten en te verefenen. Dat de vryburgers, doorgaans mede onzacht gekrouwt, schendig geschoeregelt, en wegens aan hen verstrekte goederen tot huiz- en landbouw by de boeken der Maatschappye merklyk te kwaat staande, weinig lust tot vechten zouden hebben, en mogelyk hunne ooren neigen naer de vyanden voorslag, als zich verzekert houdende, dat zy nooit van slavernye, maar wel van meester zouden veranderen, en dat de nieuwe wellicht deugdzaamer dan d' oude kon wezen. Dat op de Hottentotten, een natie meer dan eenig mensch ter werelt tot wrake genegen, geen staat altoos te maken was, alzo deze, onchristelyk gehandelt door de Christenen, en dan hunnen kans schoon ziende, de goede en kwade zonder onderscheit zouden op 't lyf vallen, en trachten te verdelgen. Dat van hunne slaven niets beters te hopen was; veel minder van de kaffers, en al dat zwarte en vermengde gebroetzel, aldaar woonende, en met Europiaansche en Afikaansche Christenen door huwelyken en andere vermengingen vermaagschapt, welkers getal en hoogmoed tot hun uiterste verwondering en aangroeide, en envens de Christenen tot allerlei wapenhandel en krygsoffening wierden toegelaten, die door hunne trotse bejegeningen niet duister te kenne gaven, wat zy by eenig voorval wel zouden onderstaan derren; waar door

[495]

zy en de goede, getrouw hunnen Godt en de Maatschappye, alsdan van buiten door hunne vyanden, van binne door hunne medeburgers en slaven, van achteren door een mishandelde en wrokkige natie zouden besprongen worden.

Deze dan de klachten der mishandelen by monde en getuigschriften, schoon door eigene verdrukkingen hem t' over bekend, ingenomen hebbende, vormde daar uit een smeekschrift aan de Heeren Meesteren, dat van de verzoekers beaangenaamt, en van hem nevens hen ondertekend wierd, luidende van woord tot woord aldus.

*Weledele Gestrenge Hoogachtbare Heeren.
(Klachtschrift der verdrukte Vryuirgers aan de Heeren Meesteren.)*

Door hoogen nood geperst, nemen wy met alle schuldige onderdanigheid de vryheit om onze rechtvaardige klachten voor U Weled. Gestr. uit te boezemen. Hier toe werden wy te meer aangenoopt, om dat wy ter dezer plaatse door een onrechtvaardige en trotse overheerzing van den thans regeerenden Gouverneur, Willem Adriaan van der Stel, niet alleen zeer hart gedrukt, maar erger als slaven gehandelt worden; en gemerkt wy vrygeboorne menschen, en onderzaten van haare Hoog Mogende zyn, zo is 't licht te bezeffen, dat deze ongehoorde onderdrukking onze smarte moet verdubbelen. Waar in dit bestaat, hebben wy goed gedacht U Weled. Gest. als ongekreukte voorstanders van recht en billikheid, zo kort ons doenlyk zal zyn, in 't vervolg naer waarheid bekend te maken.

II. Voor eerst werd U Wled. Gestr. verstendigt, als dat de voornoemde Gouverneur omtrent twalef uren van de Kaap een overmaatige groote hofstede getimmert heeft, van zo wytlustige beslag, als of ze een geheele stad was. Daar nevens bezit hy zeer veel landeryen, op welkers omtrek wel vyftig boeren hun kostwinninge zouden kunnen hebben. Daar ter plaatze zaait hy 's jaarliks eene meenigte koorn. Ook heeft hy 'er eenen wyngaart aangeleit van over de vierhonderduizent wynstokken. Hy heeft aan vee ruim achthondert runderbeesten, en over de tienduizent schapen; op welke hofstede meer dan zestig dienaaren der Maarschappye zyn, zo onderofficieren, matroozen als soldaten, zyne haar baastuinier, die dertig gulden ter maand wint, aldaar Stedehouer, alle welke personen hunne bezoldingen, kostgelden en rantzonen van de Maatschappye trekken. Ondertusschen gebruikt de Gouverneur alle die menschen in zyne byzondere diensten, welke alle op die hoogdravende hofstede hunne bezigheid hebben. Daar onder zyn metzelaars, timmerleiden, schilders, kabinetwerkers, beeldsnyers, houtkappers, veewachters

[496]

rietkappers, rietdekkers, molemakers, molenaars, en andere ambachtslieden meer, te lank om ze alle op te tellen. Daarenboven heeft hy op die plaats in zynen byzonderen dienst wel hondert stuks van die beste slaven en slavinnen der Maatschappye, en gebruik hy dagelyks in dien zelven dienst haare smits en wagenmakers. Voorts laat hy zyne wagens, ploegen, en wat verder tot de landbouw behoort, van 't yzer der Maatschappye maken, en werd het hout daar toe voor hem in haare bosschen gehakt.

III. Ten andere zy U Weled. Gestr. bekend, als dat de Gouverneur, buiten en behalve de verdere weitsche hofstede, over de berge in Hottentotsch Holland noch vyftien veeposten heeft, alwaar hy zyn vee laat weiden; welke posten zo door dienaaren der Maatschappye, als door haare slaven bewaart worden, van welke het vee ook werd opgepast, en is over deze posten een ondermeester der Maatschappye, die twinten gulden ter maand wind, bevelhebber.

IV. Om nu kortelyk eens aan te toonen, op wat wyze de Gouverneur in zo weinig tyds aan zulk een groot meenigte van vee is geraakt, zo dient to U Weled. Gestr. narichtinge, als dat de Gouverneur nevens zyn broeder Francois de Jonker, de predikant Pieter Kalden, en andere dienaaren der Maatschappye d' eerste geweest zyn, die 't verruilen hebben ondernomen; san zulks geschiede door hen lieden in stilligheid onder de hand, zonder dat iemand wist, dat het ruilen vry stond. Om dan deze ruilen voor te zetten, hebben zy een goed getal manschap met kruit en loot deswegen uitgestuurt, dat van eenige Hottentotten 't vee geruilt, van andere op een verfoeielyke wyse met geweld gerooft, en 't hen afgedwongen heeft. Op dusdanige wyze zyn deze ruilders met een groot getal vee te rug gekeert: voor te rest heeft de Gouverneur met slingsche strecken verscheide vryburgers een party vee afgeknevelt, enz. Toen de Gouverneur en d' andere Heeren overvloedig geruilt hadden, heeft de Gebieder de vrye ruiling open gezet, dan eenigen tyd geleden is zulks by plakkaate weder verboden; doch 't heeft de edele Heeren Bewinthebberen goed gedacht de vrye ruiling voor d' ingezetenen weder open te stellen, waar van haar Ed. Grootachtb. schryvens al eenigen tyd aan de Kaap geweest is, hoewel zulks door den Goeverneur wiert achtergehouden, terwyl hy ondertusschen voor zich zelve sterk met ruilen bezig is: want het heeft hem onlangs goed gedacht zyn stedehouder Jan Hartog, de baastuinier der Maatschappye, op nieuws in stilligheid weder af te vaardigen, om van de Hottentoten vee te ruilen, en zoude dezelve met omtrent drie hondert beesten (zo men voor waarheid verhaalt) zyn t' huis gekomen: welke voorverhaalde onbehebbelyke manieren van ruilen zaken van zeer kwaaden gevolge zyn, waar door de Hottentotten niet alleen baloorig worden gemaakt, maar d' ongelyken, hen aangedaan, op de onschuldigen zouden kunnen wreken, waar van men reets voorbeelden gezien heeft.

[497]

Met weinig woorden zullen wy noch iets van den voornoemden Predikant reppen. U Weled. Gestr. zy dan bekend, alsdat hier ter plaatse mede een van de grootste landbouwers is; en niet tegenstaande hy, behalve zyn andere voordelen, hondertwintig gulden ter maand by de Maatschappye wint, zo is 't evenwel waarachtig, dat hy gansch geen werk van den Godtsdiens maakt, gemerkt hy zich vry meer met zyne landeryen dan met den predikstoel bemoeit. Hy kan zich zomtyds veertien dagen en langer op zyne landgoederen onthouden, en werd 'er alsdan in de kerk maar zo wat voorgelezen. Ondertusschen is 'er een groote kerk uit der armen geld gebouwt, van welk bouwen de prediker den voornaamsten aandrywer geweest is; doch 't is meer dan jammer, dat de voornoemde kerk zo menigmaal moet ledig staan, omdat de prediker buiten zyn vermaak neemt, 't welk niet alleen tot groot nadeel der armen, maar ook tot ergernisse de gemeente strekt. 't Is verscheide malen gebeurt, dat 'er menschen van buiten zyn gekomen, wel twe en drie uren van de Kaap afwoonende, om hunne kinderen te laten doopen, andere om zich in den huwelyk staat te laten bevestigen; doch zy moeten onverrichter zaake te rug keeren, doorden de prediker, om zyne wereltsche belangen waar te nemen, buiten was. 't Is ook al gebeurt, dat hy tegen 's Heeren Avondmaal, enkelyk om zyn vermaak te

nemen, van huis was; en hy zond eenen ouderling, gesteunt met den voorlezer, om de leden te noodigen, dat anders buiten tegenspraak zyn eigen plicht was: en hoe ongeregelt deze zaken zyn, hy bekreunt zich des weinig, gemerk hy zich in des Gouverneurs gunste heeft ingewikkelt. Men zal zelden zien dat de Gouverneur op zyne landgoederen is, of de preekerr reist ook naer zyne hofstede, en maakt 'er gansch geen zwaarigheid in van een zondag of twe achtereen buiten te blyven, en geschiet zulks al wat dikwils. Hy durft wel zeggen, als de Gouverneur en de tweede persoon niet aan de Kaap zyn, wat hy 'er dan doen zoude. U Weled. Gestr. kunnen hier uit oordeelen, hoe weinig achting deze zo genaamde leraar voor den Godsdienst heeft. Wy zouden van hem meer verscot van staaltjes kunnen leveren, die op verre de fynste niet zyn, maar wy trachten alle omstandigheden te myden, zynde dit maar als in 't verbygaan aangeroot.

VI. Om dan weder tot den Gouverneur te keeren, zo is onloochenbaar, dat hy van de voorschreve hofstede, en den anleve van dien, zyn dagelyks werk maakt, en de dienst der Maatschappye gansch niet naer behooren door hem werd gade gesalgen. Blyk onzes zeggen is het gestadig ryden en rossen naer die plaats, alwaar hy zomtyds twe, drie, vier, vyf, zes of meer weken zyn verblyf kan nemen, zonder naer 't kasteel, of de *Affaires* bekommelingen der Maatschappye eens om te zien; en zo 't gebeurt dat een vryman, die iets te verzoeken heeft, hen daar komt spreken, dezelve werd onder een kwade bejegening afgewezen, en tot dezulke gezegt, dat zy moeten wachten tot dat hy in 't kasteel komt, also

[498]

hy niet begeert dat zy hem op zyne hofstede, daar hy komt om zyn vermaak te nemen, zullen stooren.

VII. De Gouverneur verbiet den vryburgersde vrye weide voor hun vee; en zo iemand hem naer zyn zin te na komt, dien dreight hy armen en beenen te zullen laten aan stukken slaan, en onder dreigementen worden ze verjaagt.

VIII. Op dezelve manier handelt d' Outgouverneur met zyne buuren, vermits hy die mede zo veel plaagt, als hy kan.

IX. Van gelyke bedryven is des Gouverneurs broeder, de zo genaamde Jonker Francois van der Stel, zo vol als een ey vol zuivel. Dezelve handelt zyne buuren op d' onredelykste manier der werelt; en steunende op zyn broeder den Gouverneur, doet hy zo veel kwaat, als zyne galle hem opgeeft. 't Is een zeer gevaarlyk werktuig, ja een pest voor de Kaap, die met vermaak de vryburgers komt te plagen, achtende het een kunsje iemant te bedriegen: en byaldien het in zyn macht stond de vrybuirgers op eenen dag te kunnen bederven, hy zoude daar geen twe toe nemen.

X. Weinig tyds geleden heeft het de gewaande Jonker Francois gelust zekeren vryburger een beestig, grof en onbeschaamt verzoek te doen, hier in bestaande: alsdat die man hem Jonker en zynen broeder den Gouverneur zeer zoude verplichten, en groote vriendschap doen, zo hy twe outburgerraden (die beide manne van eere zyn) een braaf wilde aflossen, dat z' er gevoel van mochten hebben, welke twe burgerraden zedert eenigen tyd in ongunst van den Gouverneur zyn geraakt, omdat ze alle hunne middelen niet aan hem wilden ten beste geven,

gemerkt hy met gretigheid hunne goederen hen zoekt t' ontfutzelen, en in zyn nest te slepen; doch daar toe geen kans ziende, heeft hy hier over een wrok tegen hen opgevat, die hem tot deze schendaad heeft aangeprikkelt. Ten dien einde heeft hy zyne broeder Francois hier toe opgemaakt, zynde dezelve gewoon wel meer zulke verfoeielyke fieltstukken te verrichten, waar op hy noch durft roemen, als hadde hy wat fraays uitgerecht. U Weled. Gestr. werd in bedenken gegeven, of dit geen onchristelyke bedryven zyn.

XI. Uit alle handelingen der drie voornoemde Heeren zoude men byna moeten oordeelen, dat zy zich niet alleen verbeelden, dat hen alles vry staat, maar dat dit geheele land hen in eigendom toebehoort, gemerkt zy overal den grooten meester spelen; en zo hun macht met de kwade wil gepaart was, ongetwyffelt zouden zy alle de vryburgers dit land uitboenen.

XII. Wat het vaderlandsch timmerhout betreft, 't geen door de Maatschappye hier werd gezonden, daar gaat het mede op de volgende wyze. De Gouverneur laat het beste, zo van balken, deelen, juffers, sparren en zo voort uitzoeken, 't gunt naer zyn meergemelde hofstede gezonden word, en 't slechtste, dat overschiet, werd aan de vryburgers

[499]

verstrekt. Ook werden de pryzen op 't laast, om 't slechte hout kwanzuis, vemindert, en betaalt de Gouverneur voor 't beste hout den laagsten, de vryburgers voor 't slechtste den hoogsten prys. Daarenboven kunnen geene der vryluiden eenig hout van belang bekomen, vermits de Gouverneur en eenige andere Grooten onder de dienaaren der Maatschappye met het grootste en beste gedeelte heen gaan. Even eens gaat het met de duigen, die door de Maatschappye naer herwaarts gezonden werden: want de Gouverneur laat door een kuiper van haar alle de beste duigen stuk voor stuk voor hem uitzoeken; en de slechtste, die dan noch overig blyven, zyn voor de vryburgers, die dezelve tot zo hoogen prys moeten betaalen, als de Gouverneur de beste.

XIII. Voorts is den vryburgers alle toegang tot de bosschen afgesneden, zo dat zy geen het minste hout om te timmeren, noch iets, dat tot het maken van ploegen, eggen of wagens dienstig is, kunnen machtig worden, doordien de Gouverneur alle de bosschen voor zich zelven behout, en daar uit laat kappen wat hem goet dunkt, zo dat 'er voor de vryburgers niet ter werelt overschiet.

XIV. 't Is eenigen tyd geleden, dat zekere arme weduwe in een van de gemeene bosschen, die verre genoeg van den Gouverneur afleggen, eenige slechte stukjes hout heeft laten kappen; 't welk ter ooren van den Gouverneur gekomen zynde, heeft hy die zaak, alsof ze van groot belang was, zeer euvel opgenomen, en den Lantdrost bevel gegeven, om gemelde weduwe vyftig ryksdaalders voor boete af te eischen. Ondertusschen was het hout geen drie ryksdaalders waardig, dishalve de Lantdrost in 't eischen der boete zich zeer traag toonde: doch om hem bet aan te moedigen zeide de Gouverneur tegen hem: op dusdanige manier moet m' er een schrik onder brengen.

XV. Wat de wynen betreft, de Gouverneur heeft niet alleen den vryen handel van dien den vryburgers verboden, maar zelfs werd hen belet hunne wynen van hunne hofsteden aan de

Kaap te mogen brengen. Onderwyl speelt de Gouverneur met de wynen van een party arme boeren op te kopen, waar toe zommige menschen byne gedwonngen werden, en voor twalef, vyftien en twintig ryksdaalders de legger. Op die manier koopt hy 's jaarlyks meer dan hondert leggers wyn voor den voorschreven lagen prys, welke wynen in de kelder der Maatschappye door een wynverlater (zynde een dienaar van haar) behandelt en opgepast werden; en an dat ze wat gesmeert en opgepoetst zyn, worden ze door fen Gouverneur weder uitgeveilts en verkocht aan scheepsvrienden, zo Hollanders als Engelschen, voor hondert dukatonnen, ook voor vier hondert gulden en meer de legger. Hier uit is blykbaar, dat hy om zyn eigene belangen te doen gelden, en nergens anders om, den vryburgers den vryen handel verhindert.

XVI. De vryburgers werd ook verboden aan geene vreemde scheepen, zo van d' Engelsche als Deensche natie, eenige ververzing, 't zy vlees, wynen

[500]

of groente, te moge leveren. Om hen dit te beter te beletten, heeft fe Gouverneur een Korporaal en eenige soldaten bevel gegeven om aan strand op te passen, en te verhinderen dat 'er niets aan boort gezonden wierde. En als de Opperhoofden der vreemde schepen de Gouverneur verzoeken, om van de vryburgers ververzing te mogen kopen, geeft hy hen tot antwoord, dat hy zulks niet verstaat, maar alsze voorraad van hem Gouverneur begeeren, dat ze 't zelve dan kunnen bekomen, 't gunt die menschen tot een veel hoger prys aan hem moeten betalen; zynde dit een middel, waar door de vryburger het brood als uit den mond gerukt werd: wan het is waarachtig, dat 'er veel menschen zyn, die noch wel van wynen en zo voort voorzien zyn, doch omdat ze die niet kunnen aan den man helpen, zyn ze niet in staat om de minste ongelden te kunnen betaalen, aangezien zy van den koophandel met de scheepsvrienden voor een groot gedeelte bestaan moeten.

XVII. Het koorn aangaande, daar voor ontfangen de vryburgers van de Maatschappye acht en een halve gulden de mudde, waarr van de tienden bevorens werd afgetrokken: en als het gebeurt dat de vryburgers voor de Maatschappye koorn aan de Kaap brengen, en zwaare en moeielyke wegen gereeden hebben, moeten ze echter met dezelve wagens en ossen weder zwaare vragten, zo van balken, planken als anders, voor den Gouverneur op deszelfs order van de Kaap naer zyn vergelegene hofstede brengen, waar door meenig trek-os den hals werd gebrooken.

XVIII. Ook gebeurt het dikwels, dat de vryburgers voor den Gouverneur naer zyn voorschreve hofstede riet, en andere stoffen moeten ryden. Zulks werd de buitenluiden door eenen boode, afgezonden van den Lantdrost, uit naam van den Gouverneur wel uitdrukkelijk verordent, en geschiet dit zomtyds met harde woorden, en niet anders, dan of ze zulks verplicht waren; en zo iemand der vryburgers hier in weigerachtig schynt, die werd gedreigt, alsdat men hem den voet zal dwars zetten. Ondertusschen zyn hier onder veele arme menschen, waar wan zommige nauwlyks eenen wagen met een span beesten machtig zyn, waar mee zy, met een vragt voor deze of geene te ryden, een ztuintje moeten winnen; doch van dit ryden voor den Gouverneur trekken zy niets ter werelt, ja, dat erger is, niemand word 'er voor bedankt. U Weled. Gestr. gelieven t' overwegen, of dit geene dwinglandye is, waar door de vryburgers erger dan slaven gehandelt worden.

XIX. De Gouverneur levert zyn koorn gemeenlyk aan de bakkers alhier voor tien, twalef en vyftien gulden de mudde, en dezelve betaalt geen tienden, zynde de bakkers gedwongen zulks voor dien prys aan te nemen, en zo zy hier in weigerig schynen, onzeit hy die menschen zyn gunst, verbiet hen het bakken, en dreig ze te gronde te werpen.

XX. Wyders dient tot U Weled. Gest. naricht, alsdat het voorgange jaar voor meest alle de vryburgers een slecht koornjaar geweest is, weshalve niemant van hen eenig koorn van belang aan de Maatschappye heeft kunnen

[501]

leveren; doch de Gouverneur, zyn broeder Francois, de predikant en andere ebben noch al een' goeden oegst gehad, omdat ze een groote meenigte lands tot hun gebruik hebben, hoewel ze hun meeste koorn tot een' hoogen prys aan de bakkers verkopen, zo dat 'er by de Maatschappye verrlegentheid om koorn geweest is: en vermits den Gouverneur zeel wel bekend was, dat 'er weinige van de vryluiden meer koorn aan de Maatschappye te leveren hadden, zo heeft hy van zyn koorn aan haar op den naam van zynen broeder Francois den Jonker geleverd drie of vierendartig mudden tarwe tot twalef, op den naam van den vryburger Hendrik Bouwman drieendertig mudden tot vyftien, en op dien van den vryman Jan Wesslz drieenartig mudden tot vyftien gulden, om dat 'er kwanzuid gebrek aan koorn was; juist omtrent den zelve tyd heeft zeker vryburger aan de Maatschappye negentig mudden koorn tot acht en een halve gulden de mudde geleverd, na dat de tienden daar van was afgetrokken. Uit het geen voorschreve kunnen U Weled. Gestr. al weder zien, hoe zeer de Gouverneur op zyn eigen belang gezet is, al schoon de Maatschappye daar door benadeelt werd.

XXI. Met weinig woorden zullen wy in 't voorbygaan maar aanroeren, alsdat de tweede persoon Samuel Elzevier mede een overgroot stuk lands heeft aan de zo genaamde Klapmuts, alwaar de Maatschappye tot heden noch een post heeft, op welke plaats door hem mede een groote hofstede is getimmerd, daar hy 's jaarlyks eene meenigte koorn zaait, en een grooten wyngaart heeft aangelegt; ook is hy redelyk van vee voorzien. Doch tot U Weled. Gestr. narichtinge dienst, dat by de regeering van den Outgouverneur Simon van der Stel twee vryburgers daar omtrent ieder een plaats gehad hebben, d' eene genaamt Gerrit Janszoon Visser, d' andere Barent Hendrikszoon, welke twe persoonen door den voornoemden Outgouverneur van daar zyn verdreven, omdat ze de post der Maatschappye te na waren, hoewel de tweede persoon die post der Maatschappye, en al 't land daar rondom gelegen, thans in bezit heeft, waar op verscheide boeren zouden bestaan kunnen, zynde dit mede to t merkelyk nadeel der vryburgers.

XXII. Wat het visschen aan strand betreft, de Gouverneur heeft in Hottentotsch Holland to zyn visplaats den zo genaamden Vishoek, daar altyd overvloed van visch is; alwaar hy een vaartuig heeft, waar op een kwartiermeester en eenige matroozen van de Maatschappye bescheiden zyn, die dagelyks voor zyne slaven visch vangen, en de vryburgers durven daar niet komen, of zouden deerlyk afgerost en verjaagt worden.

XXIII. Des Gouverneurs broeder Francois van der Stel heeft ook een vischplaats, alwaar hy mede zyne oppassers heeft, die de vryburgers, daar omtrent komende visschen, met stok slagen en dreigementen verdryven; zo dat de zeewateren, die anders de geheele werelt door behoorden vry te zyn, hier zo 't schynt door de voornoemde Heeren in erfpacht beseten worden: doch zo by aldien het den ingezetenen vry stond ter

[502]

dier plaatsen te mogen vischen, zouden veele arme menschen hun halve kostwinning aldaar kunnen bekomen.

XXIV. 't Is ruim drie jaren geleden, dat de Gouverneur uit naam der Maatschappye van verscheide vryburgers wollige schapen heeft doen halen, onder voorwendzel als of ze souden geschooren, en de wol daarvan naer 't vaderland geschikt werden. Voor ieder van deze opgekochte schapen, ten bedrage van over de vierhondert stuks, wierd door een dienaar der Maatschappye, die ze kwam ophalen, aan de verkopers uit den naam des Gouverneurs vier gulden beloofd. Ondertusschen zyn de gemelde schapen naer de Gouverneurs hofstede gebracht, die hy aldaar voor zich blyft behouden, en niemand der verkopers heeft tot huiden toe een penning voor zyne schapen genooten. 's Is eens gebeurt dat een der zelve den Gouverneur om gelt voor de schapen, die hy geleverd hadde, aansprak; dan deze wierd met scheltwoorden en dreigementen zo hart bejegent, dat hy, met schrik en vreeze bezetm van daar vertrok, zo dat geene der andere verkopers lust hadden om hun gelt te spreen, vrezende voor diergelyk dreigementen en kwade bejegingen.

XXV. Het is nu al veelmalen gebeurt, en men ziet 'er dagelyks noch voorbeelden van, dat 'er van deze en geene vryburgers slaven weg lopen, die sich naer des Gouverneurs hofstede begeven, welke slaven aldaar door hem werden opgehouden: en niet tegenstaande hy weet wiens slaven het zyn, houd hy ze echter daar, en gebruikt ze by voorraad in zynen dienst. Ondertusschen is by plakkaate wel uitdrukkelijk verboden, dat niemand eens anders slaven zal hebben te verleiden, aan te houden, of huivesting te geven, en dat op de verbeurte van vyfentwintig ryksdaalders boete; doch dit aanhouden der slaven geschiet door den Gouverneur alleen om zich daar van meester te maken: want als d' eigenaars gaan om hunne slaven weder te haalen, werden ze door hem aangesprooken, zommige om ze onder zekere voorwaarden aan hem te vereeren, andere om ze voor een geringe prys aan hem te verkopen. Op dusdanige wyze heeft hy al verscheide menschen, den eenen eenen slaaf, den anderen eene slavinne ontfutzelt en afgedwongen, 't geen zaken van zeer kwaden gevolge zyn en tot groot nadeel der vryburgers, aangezien de slaven hier op zondigen, en op de minste kastydinge, die ze van hunne meesters ontfangen, naer den Gouverneur lopen. Daarenboven werden zommige slaven daar toe opgemaakt; gevolgelyk werden de slaven door deze manieren van dien t' eenemaal bedurven, zynde dit voor de vryburgers een harde zaak, omdat ze, als dit zo voortgaat, geene meesters van hunne slaven kunnen blyven.

XXVI. De landeryen, die door den Gouverneur wegens de Maatschappye werden uitgegeven, daar mede gaat het ook niet naer behooren, gemerkt de vryburgers, aan welke een stuk lands gegeven werd, voor en al eer zy het mogen laten meeten, eerst en alvorens den Gouverneur rykelyk met geschenken moeten begroeten, aangezien hy naer klinkende redenen

zeer gauw is luisterende. Als 't land hier op gemeeten is, zouden de menschen niet zonder redenen gaarne hunne erfbrieven daar van begeeren; en zo zy den Gouverneur deswegen aanspreken, geeft hy hen tot antwoord, dat ze al te haastig zyn, en noch wat wachten moeten, terwyl hy den *Secretaris* raadschryver bevel geeft zonder zyne ordre geene erfbrieven uit te geven. Met een woord gezegt, de Gouverneur scheidt 'er vermaak in om de menschen, die iets te verzieken hebben, lang te laten achter aan loopen; zynde dit een haatelyk bedryf. 't welk nergens anders op ziet, als opdat die menschen op nieuw aan hem weder geschenken zullen brengen, en zo dit maar door iemand werd werkstellig gemaakt, den zulke werd zyne erfbrieven ter hand gesteld, andere, die de macht of meening niet hebben om zo dikwils t' offeren, moeten jaren lang na hunne erfbrieven wachten: ondertusschen heeft het den naam, dat den menschen 't land werd gegeven, en zommige moeten het rykelyk betalen.

XXVII. 't Is eenigen tyd geleden gebeurt, dat de Gouverneur aan zekeren vryburger een stuk lands had gegeven, 't welk de man liet meeten; doch eer het daar toe kwam, had hy den Gouverneur op verscheide tyden met geschenken moeten ophoopen; daarboven moest hy den Gouverneur noch leveren dertig leggers wyn tot twintig ryksdaalders de legger: doch toen de man om gelt voor de geleverde wynen kwam, voer de Gouverneur met grove scheltwoorden zeer hevig tegen hem uit, zonder op bilkheid of waarheid de minste acht te geven, ontzeggende hem voorts zyne gunste. Koste hier na wierd het voorschreve stuk lands de man afgenomen is, niet alleen een persoon, die ter goeder faame en naame staat, maar ook twe aanzienlyke burgerbedieningen bekleet; en de man, wien 't voorschreve land gegeven is, een knaap, die veele schelmstukken bedreven heeft, en die zo buitenspoorig grof zyn geweest, dat hy deswegen vogelvry verklaart is; dan 't is zeker, dat de Gouverneur den eersten 't land niet zoude ontnomen hebben, zo dezelve, nevens d' andere geschenken, hem ook de voorschreve dertig leggers wyn geschonken had. Hier uit is blykbaar, dat des Gouverneurs onverzadelyke hebzucht, waar mede hy, als met eene smetziekte, bezet is, alle pyl te boven gaat.

XXVIII. Zo 't gebeurt dat een vryman een knecht to de landbouw benodigt is, en den Gouverneur aanspreekt om zulken man uit den dienst der Maatschappye in leening te mogen aannemen, zulks werd door hem (zo 't een man van bekwaamheid is) nooit toegestaan, aangesien hy den zulken in zynen eigen dienst trekt, omdat hy op zyn groote hofstede veel volk van noden heeft: en zo 't voorvalt dat hy een knecht, in zynden dienst zynde, wil afschaffen, den zelve (niet tegenstaande hy een bekwaam man voor 't boerewerk is) gunt hy genen vryburger, maar zend hem van zyn plaats naer Batavia of Ceilon weg, niet begeerende

dat hy by iemand anders weder zal woonen, noch ook in 't kasteel leggen. Op deze wyze heeft hy al verscheide menschen, die 't boerewerk wel verstonden, en in dit land behoorden te blyven, tegen hunnen zin weg gestuurt, en zulks geschiet nog dagelyks, zo dat de vryburgers thans geen goed knecht kunnen machtig werden, zynde dit door den Gouverneur mede al uitgevonden om de vryburgers maar te plagen.

XXIX. Wy hebben ook goed gevonden U Weled. Gestr. bekend te maken, alsdat ten tyde der regeering van den Gouverneur Bax door d'edele Heeren Bewinthebberen ter vergadering van

de Zeventien besloten, en wel uitdrukkelijk verboden is, dat geen dienaar der Maatschappye, wie hy ook zoude mogen wezen, eenige landeryen zou hebben, of vee houden, of hy moest aanstonds besluiten vry te worden; doch in den dienst der Maatschappye blyvende, moest dezelve binnen den tyd van zes weeken zich de landeryen en 't vee kwyt maken, op verbeurte van 't zelve, en zo voort, zynde dit ten dien tyde ook opgevolgt: doch zedert de Heeren van der Stellen de regeering hebben in handen gehad, is zulks geheel verandert, aangezien de Gouverneur, en eenige andere dienaaren der Maarschappye thans het meeste en beste land bezitten, daar toe eene meenigte van vee; al 't welk niet alleen tot groot verzuim en nadeel van de diensten der Maatschappye is strekkende, maar ook tot bederf en ondergang der vryburgers.

XXX. U Weled. Gestr. zy wyders bekent, hoe dat zedert den jaare zeventienhondert twee tot heden der vrybirgers huizen, landeryen enz. niet alleen ub een slechten staat gebracht, maar 't eenemaal ten achteren zyn geraakt, waar uit by vervolg van tyd veel kwade onheilen staan te vrezen. Onder andere is het zeer deerlyk gestelt met de Weeskamer wegens de gelden, die ten voordeele van weduwen en weezen op rente zyn uitgezet, aangezien de tyden dagelyks dermaate veranderen, dat de huizen en landeryen, welke voor dezen tien of twalefduizent guldens waardig zyn geweest, zo ze tegenwoordig verkocht wierden, nauwlyks de helft zouden gelden mogen. Daarenboven is de Diakonye ook zeer ten achteren, gemerk de meeste menschen, die daar aan schuldig zyn, hunne renten niet kunnen opbrengen; doch zulks spruit nergens anders uit, als omdat de vryburgers in alles den vryen handel werd belet, en zy op een ongehoorde wyze verdrukt werden. Immers het is eene zake, die overkennelyk is, hoveel een land of gemeene best aan den koophandel gelegen zy; en omdat die den vryburgers alhier is afgesneden, zo is 't waarachtig, dat hier ter plaatse thans geen geld meer onder d' ingezetenen gevonden word; zynde in deze geene verbetering meer te wachten, zo de tegenwoordige tirannische manier van regeering langer stant houd, maar zulks staat in korten tyd tot een volkomen verderf en ondergang der ingezetenen te zullen strekken, waar toe de Gouverneur alle zyne krachten inspant.

XXXI. Wy kunnen niet nalaten U Weled. Gestr. een kort verslag te doen

[505]

van de laaste verpachting der Kaapsche wynen. Vooraf sal alleenlyk dienen, alsdat zedert de komste van den edelen Heer Daniel Heins, die in den jaare zestienhondert negenentnegentig voor Commissaris alhier was aangekomen, in de verpachting der Kaapsche wynen een pryswaardige verandering gemaakt is, zynde de Kaapsche wynen door zyn Edele in vier deelen verpacht, en zulks geschiede op de volgende manier; namentlyk ieder deel wierd afzonderlyk opgeveilt, en nadat het strykgeld op 't hoogste bod was uitgekeert, wierd 't zelve vierde deel weder afgeslagen, en de geene, die by den afslag myn riep, was pachter, mits stellende twee vaste borgen; en zo wierd voorts met de drie andere vierdedeelen ook gehandelt tot het laaste toe: vervolgens wierd aan de pachters vryheid vergunt, omme de wynen te mogen kopen van wien zy wilden, en weder uit te tappen voor zodanigen prys, als zy zouden goedvinden. Wyders zouden de vryburgers hunne wynen mede mogen verkopen aan wien zy wilden, zonder van iemand daar in behaalt of verhindert te werden, nevens andere billyke voorwaarden meer, te lange om ze alle op te noemen, zo dat de vrye handel voor d' ingezetenen hier mede was open gezet; 't welk niet alleen was strekkende ten merkelyken voordeele van de Maatschappye, maar

ook ten nutte der ingezetenen. Men konde wel haast bespeuren, dat de Kaap hier door in eenen bloejenden staat geraakte, ook begonnen de hoofdsommen zo van huizen als landeryen merkelyk in prys te ryzen: doch zedert den tyd, dat de tegenwoordig regeerende Gouverneur zich met zyne hofstede, en den aankleve van dien, als mede met het wynkopen begon te bemoeien, dermate dat hy van verscheide menschen de wynen tot een geringen prys kwam op te kopen, en dezelve tot eenen hoogen ten deele aan de scheepsvrienden, ten deele aan een der pachters, Johannes Phyffer genaamt, weder te verkopen, hebben de zaken alhier eene averechtschen keer tot nadeel der vryburgers genomen; want de Gouverneur, door een bodemlooze baat- en schraapzucht aangedreven, entlyk maar op zyn eigen voordeel doelde, beginnende de vryburgers hun welvaart te benyden. Ten dien einde heeft hy alle middelen aangewent, om dezelve arm te maken. Ondertusschen is de Gouverneur, en zyn vader d' OutGouverneur al voor lange jaren zeer ingenomen geweest met den voornoemden pachter Johannes Phyffer, aan wien zy een groot gedeelte van hunne wynen 's jaarlyks voor een zeer hoogen prys leveren, welke wynen die pachter gedwongen is voor hen te verkopen. Dan gemerkt dezelve pachter niet in staat is om die wynen tot zo hoogen prys aan de man te helpen, ald hy die van de voornoemde Heeren inkoopt, en hy hen echter zo veel moeten betalen als zy eischen, zo heeft hy zich in zwaare schulden moeten steken; zynde hy door deze manieren van doen in een zoberen staat gebracht, waar dooe het geschapen scheen, dat hy niet lange pachter zou kunnen blyven: Doch de Gouverneur (hoewel tot zyn eigen voordeel) heeft een middel bedacht, om dien pachter op de

[506]

been te houden, en d' ingezetenen t' eenemall te bederven. De waarheid van ons gezeg zal U Weled. Gestr. in 't vervolg blyken. 't Is dan gebeurt dat de Gouverneur tegen de jongste verpachting vergadering heeft laten beleggen, waar in de pachter Phyffer mede verscheen, welke vergadering faar henen was gericht, om wegens de Kaapsche wynen een ongehoorde nieuwerwetsche pachtvoorwaarde te beraamen, die hier op zoude uitloopen, om den voornoemde Phyffer to algemeen pachter van alle de vier deelen der wynpacht te maken, omdat de Gouverneur zo voor zich zelvren als zynen vader den Outgouverneur hier by zyn rekening best wist te vinden. 't Is wel waar dat eenige der raadspersoonen wel wat tegen deze nieuwmodesche pachtvoorwaarden hadden in te brengen, als wel kunnende bezeffen, dat zulks van kwade gevolgen zou zyn, derhalve wilde zy gaarne zien, dat 'et op den ouden voet mocht voortgaan, dan 't konde niet helpen, de Gouverneur deed de nieuwe voorwaarden boven dryven. Als de dag van de verpachting, voorgevallen den laasten van oogstmaand dezes jaars, nu daar was, zyn veele menschen ter vepachtplaats verscheenen, niet anders wetende, of de wynen zouden op den ouden voet verpacht werden. Voor eerst wierd met de tabak een begin gemaakt, wyders met de vaderlandsche bieren, en toen met de brandewynen, alles op den ouden trant. Entlyk wierden de voorwaarden van de Kaapsche wynen voorgelezen, doch met zodanige kromme en bochtige veranderingen, dat ze in genen deele overeen kwamen met de welgeregelde voorwaarden der voorige jaren, door den voornoemden ed. Heer Daniel Heins ingestelt. Na dat het voorlezen van deze hatelyke en ergelyke voorwaarden geeindigt was, zyn alle de menschen als een eenig man van de verpachtplaats weg gegaan, uitgenomen de pachter Phyffer, die neven twe of drie persoonen aldaar verbleven. Voor deze weinig menschen wierden toen de Kaapsche wynen opgeveilt; en 't wierd zodanig gedraait, dat de voornoemde Phyffer algemeen pachter wierd van alle de vier deelen der Kaapsche wynen, 't

gunt hy wel twe maanden te voren had van zich gegeven. Ook was uit de voorwaarden licht af te nemen, dat hem zulks was toegelegd, en niemand zag kans uit kracht van die misselyke voorwaarden een vierde part der wynen machtig te worden; en om ze zo plotselyk alle vier te mynen, zoude ieder een, die buiten den voornoemden Phyffer had gemynt, ten bederve zyn geraakt, ten minste zoude hem zulks tot groot nadeel gestrekt hebben: maar de tegenwoordige algemene pachter zal vry meer voordeel kunnen doen, als of iemand anders had gepacht, om deze reden, dat de Gouverneur en deszelfs vader d'Outgoeverneur zich zeer veel and dien man laten gelegen zyn, om hy die Heeren, met hunne wynen tot een hoogen prys aan te nemen, veel voordeel aanbrengt, niet tegenstaande zulks to zyn eigen nadeel is; want hy steekt reed over d' ooren in de schulden, daarenboven is 't een man, die over gepleegde schelm- en diefstukken gescahvoteert en gebannen is, gelyk

[507]

zulks uit het hier aangehechte doemschrift onder letter A is breder te zien. Zyn oogwit nochtans heeft de Gouverneur in dezen ten vollen bereikt, zynde deze vond alleen door hem verzonnen, om alle de vryburgers de keel toe te nyphen: want de voornoemde algemeene pachter heeft tegenwoordig alle die vryburgers onder zyn bedwang. De reden is deze, omdat hy den ingezetenen thans nie meer geld voor hunne wyne behoeft te geven, als hy wil; zynde hy nu in staat geraakt om de zwaare sommen gelds, die hy aan de voornoemde Heeren voor de duure wyne betalen moest, met de wynen, die hy nu van de vryburgers eot een zeer lagen prys kan inkopen, weder goet te maken: want veele arme menschen hunne wynen wel goed koop aan den pachter moeten weg geven, om een stuiver gelds in handen te krygen, waar voor zy levensmiddelen moeten kopen, aangezien d' armoede onder de menschen zeer groot is, en Godt weet, hoe deze zaken hier nog verder zullen aflopen. 't Is waar dat de vier perceelen der Kaapsche wynen in een *Massa* klomp op deze verpachting door den voornoemden Phyffer by afslag gemynt zyn voor negenendertigduizent eenhondert guldens; doch 't is ook waarachtig, dat zo byaldien de wynen op d' oude rechtzinnige manier verpachten waren, dezelve vry hoger zouden gelopen hebben, gemerk verscheide menschen gezint waren om te pachten; en zulks zoude gestrekt hebbento meerder gerustheid en voordeel zo van de Maatschappye, ald van d' ingezetenen, omdat 'er alsdan verscheide pachters zouden geweest zyn, in welk geval zich de vryburgers van dien eenen algemenen pachter niet behoefden te laten dwingen: doch nu is 'er voor d' arme menschen geen uitvlucht, zynde d' ingezetene hier thans in een deerniswaardigen staat.

XXXII. Eenige dagen na de verpachting heeft d' algemeene pachter der Kaapsche wynen op bericht van den Gouverneur zich vervoegt by zeker persoon, om een smeekschrift voor hen in te stellen; dan alzo die man daar in zwaarigheid maakte, heeft de Gouverneur hem zulks geboden. Wanneer 't nu ingestelt was, heeft de pachter het zelve door den Gouverneur laten verbeteren: hier ip is 't voorschreve smeekschrift in 't net geschreven, en aan den Gouverneur en Raadd overgelevert. Hoe ongehoort en verfoeilijk de zaken zyn, die daar in verzocht werden, zullen U Weled. Gestr. uit het dubbelt daar van, onder de letter B aan dezen gehecht, kunnen zien; en dat dit geheele werk door den Gouverneur en pachter zodanig was bestooken, om de vryburgers allen koophandel met hunne wynen af te snyden, terwyl de Gouverneur en pachter hier door in staat konnen zyn om hunne zakken te vullen, daar ondertusschen de geheele volkplanting door zulke middelen te gronde zou gaen.

XXXIII. Weinig tyds geleden heeft het den Gouverneur goed gedacht aan de Kaap vier slachters aan te stellen, om zo voor de Maatschappye als voor de vryburgers te slachten. Daarenboven is alle de vryburgers, op de boete van vyftig ryksdaalders voor d' eerste, hondert voor de tweede maal, en

[508]

voor de derde keer op lyfstraffe wel uitdrukkelyk verboden, dat niemant van hen zich zal verstouten om een pont vlees te mogen verkopen, buiten de voorschreve vier aangestelde pachters; 't welk de Gouverneur alleen heeft uitgevonden om zyn vee, en dat van ander Grooten onder de dienaaren der Maatschappye aan die slachters te leveren. Ondertusschen zyn de vryburgers door dit middel niet in staat om een schaap te kunnen verkopen, zynde al weder een blykbaar teken, dat de Gouverneur hen op allerlei manieren komt te plagen; en zo alle deze spoorelooze uitvindingen, die door den Gouverneur van tyd tot tyd ter baane gebracht worden, op dezen voet voortgaan, zullen d'ingezetenen in korten tyd geruineert zyn.

XXXIV. Noch is 'er een voorname reden, die ons tot het schryven heeft aangeport, en welke wy voor U Weled. Gestr. niet zullen verbergen, zynde deze: dat zo by aldien hier in de regeering geene verandering ten goede komt. dat 'er by vervolg van tyd voor eenen opstand ('t geen Godt genadelyk gelieve te verhoeden) zeer te vrezen is; want zulke ongehoorde verdrukkingen zouden een wys mensch tot dolligheid kunnen brengen. Wy kunnen niet agterlaten deswegen eenige voorbeelden te berde te brengen, die de waarheid van ons gezeg zullen strekken.

XXXV. 't Is dan waarachtig dat de kassier Hendrik Munkerus, die by ieder een voor een braaf eerlyk man bekend stont, en zulks ook in waarheid was, van den Gouverneur zeer is verdrukt, vervolgt en in alles gedwarsboomt, waar over hy menigmaal zware klachten jegens zyne goede vrienden heeft uitgeboezemt, zo dat de man, al een geruimen tyd geleden, door alle die wederwaardigen aan 't mymering gemaakt is, te meer, omdat hy den dienst der Maatschappye zo trouwhertig waarnam, dat 'er niets op te zeggen viel; welke mymering den goeden man eidelyk tot die wanhoop vervoert heeft, dat hy tot het twyffelmoedig voornemen gekomen is, zich zelven met een pistool te doorschieten; zynde dit een droevig en beklagenswaardig einde, waar van de Gouverneur, zo hier opentlyk gezegt werd, d' eenigste oorzaak geweest is.

XXXVI. De winkelier Willem Korssenaar, die mede Scretaris van den Raad van gerechte was, zyne een vroom en eerlyk man, heeft ook bu uitnemenheid veel smaat en spyt van den Gouverneur moeten ondergaan. 't Is eens gebeurt dat de Gouverneur hem dreigde met een musket op schiltwacht te willen planten, en zulks geschiede voor eene meenigte volks onder een hagelbui van scheltwoorden en verdere dreigementen, en de man hadde niets ter werelt misdreven; welke ongehoorde handelingen hy zich in diervoege heeft aangetrokken, dat hy niet alleen een geruimen tyd is bedlegerig geweest, maar zyn gezicht daar door heeft verlooren, zo dat hy zyn bediening als Secretaris des Raads van gerechte heef moeten neder leggen. Met een woord gezegt, 't werd hier ter plaatse voor een misdaad gereken een eerlyk man te zyn, by gevolg moet de deugd balling 's lands zwerven.

[509]

XXXVII. Alle de voorverhaalde zaken zyn onwrikbare blyken, als dat men den Gouverneur met recht voor eenen geessel van dezès lands inwoonders mag houden, omdat hy dezelve niet alleen hun welvaren benyt, maar ook naer zyn vermogen zoekt uit te putten, an aan 't gevaar van verderf bloot te stellen, gebruik hy tot zyn zinspreuk, *dat een berooide gemeente gemakkelyk te regeeren is*; doch dit is niet om te verwonderen, aangezien hy ongevoelig voor de deugd is, en geen de minste achting voor een eerlyk man heeft: maar lompe schoften, die zich met schelm- en diefstukken behelpen, zyn des Gouverneurs beste vrienden, en zulke staan breed by hem, gemerkt zy hem de handen vullen. Voorts leent hy zyne ooren aan laffe menschen en vleyers, zynde hy voor de waarheid bevreest.

XXXVIII. Op deze wyse zouden wy noch eenen grooten overvloed van zaken kunnen hervoort brengen, dan wy vrezen, dat, we U Weled. Gestr. gedult reeds al te veel zullen gevergt hebben; doch U Weled. Gestr. zullen uit het geschrevene lichtelyk kunnen bevroeden, dat wy, door U Weled. Gestr. dit voor te dragen, uit nood zyn aangedreven: weshalve wy, steunende op U Weled. Gestr. pryslyke deugden, onze zeer ootmoedige en gansch nederige beede tot U Weled. Gestr. wenden, met dit vast vertrouwen, dat U Weled. Gestr. een gunstig oor aan onze welgegronde klachten zullen leenen, en naer der zelve hooge wysheid, en aangeboorne goedertierenheid d' ellendigen in d' uiterste verlegentheid bystand bewyzen; en dien volgens een heilzaam middel beraamen, waar door wy van dit onverdragelyk jok, onder welk wy thans moeten zuchten, mpgen werden ontheven. Wy willen geenzins aan U Weled. Gestr. vaderlyke gunst en bystand twyffelen, maar durven ons ten vollen verzekeren, dat we daer va in 't korte d' uitwerkzelen zullen zien. Wy hoopen dat de goede Godt U Weled. Gestr. tot gezegende werktuigen zal gebruiken, om de vervalte zaken alhier te herstellen, opdat wy van alle verdere rampen en onheilen, die noch boven 't hooft hangen, mogen bevryt worden. Ondertusschen zullen wy niet nalaten Godt almachtig te bidden, dat hy uwe Weled. Gestr. Persoonen noch veele jare in zyn heilige bescherming houde, terwyl wy met alle behoorlyke eerbiede blyven,

Weled. Gest. Hoogachtbaare Heeren,

U Weled. Gestr. zeer ootmoedige en gehoorzame dienaaren.

Deze brief of liever dit smeekschrift, gedagtekent den vyfden van loumaand des jaars zeventienhondert zes, was ondertekent door, Guilliam du Toit, Pieter van der Byl, Adam Tas, Jacobus van Brakel, Jacob Plunes, Hercules des Prez,

[510]

Jacob van der Heiden, Wessel Pretorius, Jan Elbertszoon, Hans Jacob Konterman, Klaas Elberts, Jean le Roux, Ary van Wyk, Pieter de Mont, Joan Rotterdam, Henning Huzing, Abrham Diemer, Klaas Hendrikszoon Diepenauw, Jan van Meerland, Willem Menssink, Jacobus de Savoye, Pieter Meyer, Reinier van de Sande, Jacobus Louw, Daniel Sevenhoven, Ferdinandus Appel, M. GREEFF, Maarten van staden, Willem van Zyl, Daniel Hugot, Jaques Therond, Estienne Niel, Jean de Bus, Jaques Malan, Douwe Fredrikszoon, Christiaan Wynoch, Francois du Toit, Klaude Marois, Arent Guldehuis, Kornelis Nykerk, Klaas van Westhuizen, Pierre Villiers, Paul Couvret, Abraham Vivier, Abraham Bleuzel, Jaques Penart, Pierre Vivier, Ezaias Costeux, Pierre Mouy, Estienne Bruere, Daniel Senekal, J. Le Roux, Pierre Cronie, Coenraag Syfer, Charles Marrais, Louis Riche, Klaas Mayboom, Steven Vermey, Jacob Kloet en Jan Hendrik

Styger; en wierd met dat voornemen weggeleit, om 't zelve met de verwachtwerde retoourvloot naer 't vaderland aan de Heeren Meesteren te zenden.

Maar de Gouverneur, 't zy dat zyn gemoed hem over die ongehoorde vepachting der wynen, en 't aanstellen der vier bevoorrechte slachters, om d' oude Graven van Holland in 't verleenen van privilegien niet veel toe te geven, praamde, 't zy dat hy door deze zaken voor rampen en onheilen bekommert was, of dat het voornemen der verongelykte vryburgers wa uitgelekt, alzo de meeste stervelingen in den aart hebben zich met een wrake, die slechts voorgenomen, en noch niet ter proeve gestelt is, te kittelen, waar door zich hunne lippen 't geheim ontvloeyen laten, en mogelyk bezeffende, dat hy den vryburgers rechtvaardige redenen tot klachter gegeven had, besloot zich in tyds van zulke wapenen te voorzien, dir niet alleen zouden machtig wezen om hunne pogingen te vernietigen, en hem in zyne eere en achtbaarheid te handhaven, maar ook dienen tot hulpmiddelen om nauwkeurig t' ondervorsschen, of 'er waarlyk over hem by den vryburger klachten gevormt waren. Ten dien einde deed hy door zynen raadschryver een geschrift

[511]

opstellen, met voornemen om dat door d' ingezetenen, 't zy door kunstenaryen of anderzints, te doen ondertekenen. Dit hield in, dat zy ondergeschrevene vryburgers, behoorende onder de rechtsban der Kaape, en woonende zo aan Stellenbosch als Drakestein, en elders ten platten lande, ten verzoeke van hunnen Gouverneur Willem Adriaan van der Stel (als zynde voor waar bericht geworden, dat zyn Edele met groote onsteltenisse des geestes vernomen hadde, dat buiten verwachting verscheide kwaataardige en kwalyk gezinde inwoonders en muitemakers tot die uitspoorigheit waren voort geslagen, om met zeer lasterlyke en kwaataardige brieven, rakende het gedrag en de plaatsvoogdye van den loffelyk Heer van der Stel, om d' eere, achting en achtbaarheid van den eldelen Heer hunnen Gouverneur by hunne Meesters te krenken en te bekladden) gezamentlyk mitsdezen verklaarden, dat zy den zelve Gouverneur achten en erkennen voor een persoon van eeren deugd in deszelfs geheel gedrag, regeering, ommegang en bejegening; betoonende, en altoos betoont hebbende te zyn een heerlyk voorbeeld van zedigheit, van yver voor 't gemeene beste, en godtsdienstig in den Christelyken godtsdienst; voorts minzaam omtrent eenen iegelyk in 't aanhooren en verlenen van gehoorgeving, en entlyk van een zeer goedertieren en zachtmoedigen aart. Dat gemelde Heer Gouverneur geduurende den tyd zynes aanwezens en bestiering zich altoos als een vredelievend, oprecht en trouw Opperhoofd, zo voor zyner Heeren Meesteren als dezer ingezetenen belangen, gedragen, eenen iegelyk recht en gerechtigheid gedaan, de goeden voorgestaan, de kwaatdoenders gestraft had, en wyders alle ingezetenen, die 't zelve door een goed gedrag verdienden, zo veel doenlyk was, en de betaamelykheid voor den dienst der Maatschappye wilde en konde gedogen, voortgezet en op de been gehulpen, zodanig als ooit Opperhoofd (voor zo veel hun bekend was) te voren gedaan hadde, en aan dezelve landeryen, waar op gevoeglyk aan de kost te geraken is, uit te geven, zo veel bedenkyk zorg te dragen voor hun koren, wyngewassen en vee, dat zy alle 't zelve zo aan de Maatschappye, voor zo veel dezelve hier in der tyd was benodigt geweest, als aan de

[512]

heen- en weerpasseerende scheepsluiden en andere hadden kunnen leveren, verkopen en tot hunnen genoegten kwyt werden. En entlyk dat by welgemelte zyn Edele en den Raad in den

voorschreven tyd zyner regeering geene plakaten, keuren, wetten en slotvonnissen beraamt, en gemmen gemaakt waren, die tegen 's lands rechten en 't gemeene beste streeden, maar in tegendeel strekten tot welstand en voordeel der Maatschappye, en der ingezetenen algemeense zaken en belangen, tot handhaving der gerechtigheid, en onderhouding der goede en welgestelde regeering in deze plaatsvoogdye. Al 't welke voorschreve zy niet alleen ten waaren oirkonde met hunne gewoonlyke handtekeningen in dezen bekrachtigden, maar ook overboodig en bereit waren. een ieden in 't byzonder, tot *Dechargie* ontlasting van welgemelten edelen Heer Gouverneur, en hanthaving van dezelfs achtbaarheid en gezag, als eerlievende en getrouwe onderdanen, ten allen tyde, daar toe verzocht of geordent zynde, met gestaafden eede te willen bevestigen.

Die eerste, die dit geschrift, dat men waarlyk wel afgodisch mag noemen, met zyne handtekening veertien dagen na onze komste aldaar, namentlyk op den achttienden van sprokkelmaand, bekrachtigde, was Hendrik Donker, gevolgt van Cornelis Botma, Theunis Dirkszoon van Schalkwyk en Hendrik Bouman, alle burgerraden, die, vergetende op spottende met den dierbaren eed, zo heilig voor Godt en menschen gezworeen, dat ze dat gemeene beste zouden voorstaan en helpen voorstaan, door hun voorbeeld en bygebrochte schynredenen andere medeburgers bewogen om den zelve weg in te slaan; want men had goed gevonden de vryburgers ten dien dage ten kastele te roepen. Deze menschen, waar onder zich ook zwarte Kaffers, Boëtonners, Makassaren, Choromandelders, Bengalers en Nagapatnammers bevonden, met name Augustyn van Madagaskar, Philip van Boëton, Jan van Makasser, Emanuel van Makasser, Abrham van Makasser, Mosis van Makasser, Reba van Makasser, Sampournay van Makasser, Koridon van Nagapatnam, D. Rodrigo, en alle vrygegevene slaven, ver stelt over d' ongewoone beleeftheid, hen bewezen door den

[513]

Gouverneur en den tweede (want zy wierden met wyn en bier, thé en koffy, zelfs met een pyp tabak beschonken) waren na 't voorlezen van eenige regelen, inhoudende onder andere, *of zy den Gouverneur niet voor een eerlyk man erkenden, die de volkplanting voorstond*, ten meerendeele gereed te tekenen, zonder dat verscheide verstonden, wat hen eigentlik weird voorgelezen, gelyk zy naderhand van zich gaven en bekenden. Andere nochtans, overtuigt in hun gewisse van 't tegendeel, weigerden het geschrift te tekenen, met rond uit te zeggen, dat hen zulks onmogentlik was, also het tegen hun gemoed streed, waar op zy weg gingen.

Ondertusschen was de Lantdrost, verzelt van zyne veldwachters en gewapende soldaten, met een diergelyk geschrift naer Stellenbosch en Drakenstein afgevaardigt, om den zelve bewoonders, en die ten platen lande gezeten waren, tot het ondertekenen van 't zelve te nodigen, met in deszelfs voorstel zich van beloften en dreigementen te dienen; zynde ten dien einde, doch onder dekzels van onder de vrye wyngaaardeniers naer de hoeveelheid der oude Kaapsche wynen te vernemen, de pennisten Urbanus Kruze en Marten Verzyl, mitsgaders de sergeant David Vieravond voorafgezonden, omme de bewoonders die oorden daar toe te smedigen en aan te zetten; en verstonden deze, dat 'er waarlyk klachten tegen den Gouverneur door de vryburgers gevormt waren. Deze Lantdrost, om blyk van zyne gehechtheid aan en gehoudenis aan den Gebieder en zyne belangen te geven, en zich daar door eenen weg tot hoger waardigheid, meerder wedde, en grooter rykdom te baanen, liet niets onverzocht, 't geen

tot volvoering der aanbevolene zaake kon dienen. Den onwilligen hielt hy des edelen Heeren en zyne ongenade, den standvastigen hun onvermydelik verderf voor oogen; doende aan alle toezegginge van gunst, vordernis tot eerampten, groote belooningen in landerven, en ander geschenken ter hunne keure, indien ze maar blindelings het geschrift, ten voordeele des Gouverneurs te zamen geflanst, wilde ondertekenen. EN zeker, zyne wyze in 't behandelen dier zaake, en 't bybrengen van al wat eenigzins vreeze, schrik, deernis, hoop en twyffelmoedigheid

[514]

kon inboezemen, deed veele, overdwars geworpen door zyne redeneeringen, en beangt voor aanstaande mishandelingen (want hy had zich parmantig in een kamer aan een tafel gezet, met degen en pistolen daarop, de deur zo binnen als buiten 's huis met gewapenden voorzien) zynde begeerte opvolgen, waar onder zelfs tekenaaren van 't klachtschrift gevonden wierden, die kort daar aan, gepynigt door 't geweeten, hun zwakheid bejammerden, en andermaal verklaarden, dat zy uit enkele vreeze voor mishandeling daar toe gebracht waren, met aanbieding van hun eerste ondertekening met plechtigen eeden te willen gestadigen, onder welkers getal zich ook Willem van Zyl en Hans Jacob Konterman bevonden.

't Glng echter overall zo glat niet; want hy den negentienden der genoemde maand veertien vryburgers, en daar onder Estienne Niel en Jaques Malan, ten huize van den heemraad Herkules des Pre ontboden, en hen na 't voorlezen van 't genoemde geschrift tot der zelve ondertekening verzocht hebben, kreeg van alle tot antwoord; *dat zy zulks met goeden gewisse niet konden doen*. Did deed hem tot harde dreigementen komen, en daar onder mengen, *dat indien zy 't niet wilden tekenen, zy alle zouden gestraft warden, also de Gebieder zyne vyanden wel zou vinden*, en wat van dien aart meer zy, zonder hen echter te kunnen overdwarsschen. Daarentegen voerden Niel en Malan hem te gemoed, dat ieder van hen elf jaren een stuk lands in bezit gehad hadde, zonder tot huiden gene erfbrieven daar van te kunnen bekomen, hoe vaake zy den Gouverneur daar om verzocht hadden; waar op de Lantdrost hen toe graauwde, dat hy 't land hen zou afnemen, indien zy niet tekenen wilden, 't geen nochtans op hun gemoed geen meer vermogen dan de voorgaande dreigementen had. 't Zelve wedervoer hem ten volgenden dage ten huize van den heemraad Francois du Toit, alwaar hy vyftien andere byeen riep, en met geslotene deure afvroeg, *of zy den GOuverneur Willem Adriaan van der Stel voor een eerlyk man erkenden, en of hy hen alle niet gehulpen, voorgestaan, en land en beesten gegeven had*. Een onder den hoop, met name Abraham Bruzel, antwoordde hier op; *dat hy den Gouverneur wel voor een eerlyk man hielt, maar dat hy, in den jaare*

[515]

zestienhondert achtentachtig als Fransch vluchteling alhier gekomen, tot huiden, niet tegenstaande zyn gestadig en enstig aanhouden, noch land noch vee hadde kunnen verkrygen, alhoewel hem door d' edele Heren Bewinthebberen ter kamere Zeeland was toegezegd, dat hy, alhier komende, land in eigendom zou verkrygen, en hem vee, wagen, en 't gunt verder to thuis- en lantbouw vereist weird, op geode rekening zou verstrekt warden; weshalve hy zich met dienen en arbeiden by deze en gene had moeten geneeren, en uit dien hoofd niet begeerde t' ondertekenen het geschrift, dat hy hem voorhiel, dan onder beding, dat hy eerstzyn beklag daar boven wilde schryven. 't Antwoort was, *teken maar, ik belove u te zullen maken, dat gy land zult hebben*. En deze daar op gezegt hebbende, *is 't nu tyd om my na verloop van achttien*

jaren te willen land geven? voer de Lantdrost in grammen moede uit; *wel, dewyl gy onwillig zyt dit papier te tekenen, zo zal de Gouverneur uwe *Ordinantien* verlofbriefjes, om iets uit het pakhuis de Maatschappye te genieten, of daar in te leveren ook niet te tekenen, en u als rebellen wel vinden en straffen.* Deze daar op hernatwoord hebbende, dat hy zulks doen konde, en verder zeggende; *Heer Lantdrost, ik spreek voor my, een ander mag voor zich zelve spreken,* traden zy alle ter kamere uit, waar binnen zy aanstonds weder geroepen wierden. Hier op vate eene Jean de Bus het word; *Heer Lantdrost, zegt deze, wat zullen wy daar binnen doen. Want ik ben verzekert dat hier een van ons alle uw geschrift, als strydig met ons geweeten. zal tekenen. En wat my aangaat, ik hebbe niet een voe lands van de Maatschappye genoten, hoe menigmaal ik daar om ook by den tegenwoordigen Heerm en desselfs vader gebeden hebbe; en 't geene ik nu met myne vrouwe en vyf kinderen bezit, hebbe ik van de Weeskamer gekocht en ten koste van myn zweet betaalt, zynde in den jaare zestienhondert achtentachtig met het schip Oosterland uit Zeeland ald Franche vluchteling hier aangekomen, in verwachting dat my, volgens toezegging der ed. Heeren Bewinthebberen, de behulpzame hand, hier gekomen zynde, goedwilliglyk zo met geven van land, als met het verstrekken op rekening van 't geene my tot huis- en landbouw benodigt was, zou aangeboden warden, weshalve ik niet gezint ben uw geschrift te tekenen.* Did deed de Lantdrost zeggen, *ik zal u Fransjes wel vinden; want ik houde my verzekert, dat byaldien de Francoische scheepen de Kaap aandeden, gy den Fransman tegen de Maatschappye zoud toevallen:*

[516]

waar op de heemraad du Toit hem te gemoed voerde, *dat hy uit gewissche getuigenisse der waarheid zou geven, dat hy een Fransman zo goed al seen Nederlander kende, en als 't daar op aan, en ter neepe zou komen, gene niet minder dan deze zyn goed ben bloed ten beste de Maatschappye sou opzetten;* waar na de geroepenen weg gingen, de Lantdrost zich gramstoorig vertrok.

Uit dit alles en meerder antwoordden van dien aart was niet duister af te leiden, dat 'er klachten tegen den Gouverneur gevormt waren, waar uit een vermoeden sproot, dat de vryburger Adam Tas daar van een opsteller zou wezen, overmits de welbesnedenheid zyner penne hem niet onbewust was, zo niet iemand der tekenaars, gepraamt door vreeze, of overgehaalt door groote beloften, dat geheim ondekt heeft. Dit baarde overwegingen, op wat wyze men dit geschrift best zou machtig werden, waar over de balling Lamotius, en de vrouwe van den wondarts Willem ten Damme, by den bynaam van Schout Leen bekend, hunnen aassem hadden, Want het konde niet wel slaagen dat men Adam Tas, woonende te Stellenbosch, liet aankundigen, dat hy ten kastele te komen had, also men door vragen en weêrvragen niet veel van hem zoude te hooren komen, en zyne vrouwe eenige papieren kunnen achterhouden. Zonder de papieren was 't onmogelyk volkome opening van zaken te bekomen, zo dat een overoed overval daar toe het beste en bekwaamste middel scheen, of men ook met eenen betrachte het getekende klachtschrift aan de Heeren Meesteren, om dat te kunnen dempen, en voor d' oogen der Bewinthebberen verduisteren. Tot dit wanhoopig besluit trad de Gouverneur met zynen vriend den Lantdrost op aanraad van de zo genaamde schout Leen, en ten haaren huize, op hoope van 't getekende klachtschrift met wortel met al machtig te werden, en dus met eenen slag den voortplantelingen t' ontfusselen, dragende d' uitvoering daar van aan den Lantdrost, en eenige zyner gunstelingen op, om dus het begin van 't Kaapsche treurspel te maken.

Deze, verzelt van gemachtigde burger- en heemraden, waar onder Jan Brommert en Willem van Putten waren, zynde d' eerste equipagie- de laaste pakhuismeester, in een karos,

[517]

getrokken van zes paarden, en opgevolgt van zyne veldwachters en gewapende soldaten, vond zich op den achtentwintigsten van sprokkelmaand, zynde een zondag, zo vroeg in den morgenstond voor 't huis van den genoemden Tas, dat de zon noch boven de kimmen der omheenleggende bergen niet gestegen was. Aanstonds bezette men de vier deuren met schiltwachten in vollen geweer, en bonsde op d' eene. Deze door een der slaven geopent, traden d' andere daar door als ter eener veroverde stad in, bezetten en doorzochten de kamers en alle de winkelen en hooien, openden na 't vorderen en bekomen der sleutelen kassen en kisten, en deden die, na alles doorsnuffelt te hebben, door den Stellenbossher krankbezoeker en geheimschryver Jan Mahu met het merk der Maatschappye verzegelen. Midderlerwyle wierd de vryburger Tas gelast te paarde te stygen, en zich naer Kaap in *Arrest* beslag te begeven, werwaarts hy onder de hoede van Thomas Wolf, des Gouverneurs hofmeester, en den veltwachter Jacob du Pre gevoert wierd. Ondertusschen sterkten de geweldenaars het hart met voorgezettene spyze en een dronk wyns, en beslooten dit treurspel met het het smooken van een pyp tabak, waarna zy des opgelichtens lessenaar, zo geslooten als ze was, met zich namen, binnen de karos traden, en naer Stellenbosch, van waar ze gekomen waren, reeden, met zich op den avond naer de Kaap te begeven.

Ten volgenden dage deed de Lantdrost de lessenaar te huize van den genoemden Brommert, in 't byzyn van Samuel Elzevier, Hendrik Bouman en den raadschryver Willem Helot, door een smit openen, en dat buiten de tegenwoordigheid van den opgelichten, en zonder een behoorlyke lyst van de daar in gevondene papieren en goederen te maken, bewaarende het eens, in verdonkerende het andere, en verscheurende de rest naer zyn goeddunken en welbehagen, also 't geheel niet met zyn rekening overeenkwam dat brieven, welke d' opgelichte eertyds met hem gewisselt hadde, den dag zagen. Hier in vond men het onderwerp of liever de kladder, waar uit het klachtschrift der vryburgeren in 't net was geschreven, met het getekende zelf, want dat was ten dien tyde aan de Kaap ten huize van

[518]

een der tekenaars, waar door de Gouverneur nooit alle hunne namen geweeten heeft, hoe zeer hy ook naderhand door geweld, list en belofte daar om yverde. Daarenboven wierd daar in gevonden veele verklaringen der ingezetenen, die tot bylagen en bekrachtiging van het klachtschrift zouden dienen, en, behalve de goederen, verscheide brieven, bekomen en gewisselt met bloedvrienden en goede bekenden zo in Holland als elders. Onder deze was ook een dagregister vand Godts weer en wind, van alle zeldzaame voorvallen, van allerlei gewasschen, van vee, en 't gunts voorts de landbouw en de huishouding des opgelichten aangong; ook van 't gedrag der menschen, voor zo veel hy 't had kunnen te weten krygen, op dat hy en de zynen van geslachte tot geslachte daar door, als in een tafereel, mochten beschouwen, dat het einder der genen, die Godt vrezen, vrede is, en hoe hunne dagen vermeedert, de jaren de godlozen verkort worden, ten einde zy zich daar door binnen brachten, Godt onophoudelyk voor oogen te houden, in zyne wet te wandelen, hem altoos aan te bidden,

en zynen heiligen naam te loven en danken; 't geen hy nooit mensch ter werelt vertoont of voorgelezen had, noch immer vertoont of voorgelezen zou hebben.

Zo groot een blyschap en genoegen als deze geweldige lichting van dien vryburger en zyne papieren den Gouverneur en zyne medestanders baarde, zo byster een verslagenheid en schrik veroorzaakte dezelve den tekenaaren, en brak dit geweld, gepleegt aan eenen vryburger, eenen vryen landbouwer, eenen Amsterdammer, hen den mond op. Zy vroegen waar de naam van vry, waar de Hollandsche vryheid gebleven was, en of die dingen thans maar ydele klanken waren, also men dat vermogen niet scheen te mogen heben van aan zyne vaderen, de Heeren Meesteren, te klagen? Dat men op vermoeden zo hart en streng te werk ging, en zonder dat 'er de minste klachte, waarschuwing of beschuldiging was voorgegaan? En waar toe doch zulk een geweld gepleegt, waar van men mogelyk geen voorbeeld in Nederlandsch Indië zou vinden? Hadde hy ooit geweigert ter dier plaatse te verschynen, alwaar hy gerechtelyk geroepen was? En Zeker, was dit geheele land geen gevangenis?

[519]

Want waar zoude toch een vluchteling voor zyne misdaden lyfberging vinden? Had hy van voren niet de zee? Was hy van achteren en aan weêrzyden niet bezet van leeuwen, lupaarden, olifanten, rhenozers, serpente, adders en wat van diergelyke gevaarlyke en giftige gediertens meer zy? en verder niet omringt door de wildste menschen des aardkloots, by welke eenige naamschriften door een onchristelyke handeling wel twe hondert mylen verre den weg tot vluchten voor alle Christenen, zo goede als kwade, hadden opgedolven? zo dat een voorvluchteling de wisse dood in den mond liep, die liever had d' opene lucht te kiezen, dan zich in de handen van den rechter te stellen. Zelfs wat was 'er meer strydende tegen alle rechtvaardigheid, alsdat een *Subaltern* onderhoorig Operhooft, zelfs een christelyke Overigheid nevens den persoon van eenen verdachten ook dezelfs papieren oplichte, op men zyne beschuldigingen daar uit zoeke en opmaake? 't Was waar, en zy bekenden het, dat ingevallen van verraad of gekwete hoogheid zulks veelmalen geoeffent wierd, maar dan niet eerder voor dat 'er eenig geheim daar van ondekt was; en dan geschiede het oplichten der papieren meerder om den voortgang van 't kwaat te beletten, dan om daar uit de belastingen te vormen, dat hier mogelyk te wachten stond; en zeker zy bedroogen zich in die meening niet.

Na 't stryken der eerste onsteltenisse, en toen de zinnen tot een nader bezef van zaken gekomen waren, beslooten eenige burger en heemraden, hoofden en burgers alle middelen werkstelling te maken, om hunnen medeburger door 't verbinden van hunne personen en goederen, wat 't mogelyk, in vryheid te stellen; maar d' onsteltenis had zo zeer hunne harten ingenoomen, dat ze zich niet in staat bevonden om iets op 't papier te kunnen ontwerpen, en konden zy niemant vinden, die hen met zyne penne dorst dienen, also de lichting van Tas de gemoederen met schrik en vreeze vervult had. In die verlegentheid kwam men my met gebeden aan, zynde ik juist gehuisvest by een der tekenaars, en was 't my onmogelyk hun verzoek te weigeren; weshalve ik een smeekschrift instelde, luidende aan Gouverneur en Raad, 't geen ten zelve dage,

[520]

zynde den tweden van lentemaand, door den boode den Gebieder wierd overhandigt. Hier in verzochten de smeekelingen, na alvorens met behoorlyke eerbiede vertoont te hebben, dat ze

tot hun leetwezen gezien en gehoord hadden, dat de persoon van Adam Tas, vryburger aan Stellenbosch, op den laasten van sprokkelmaand door den lantdrost en zyne veldwachters geweldigerwyze nevens zyn lessenaar ten zynen huize was uitgevoert, en aan zyn Weledele in 't kasteel overgelevert, zonder dat iemand te veroorloven den uittenhuisgerukten te mogen spreken, 't geen zy voorgaven hen wreed e niet naer rechten voor te komen, dat de genoemde Tas, als niets bedreven hebbende, dan daar aan veele tot voorstand van hunne voorrechten aan vast waren, in vryheid onder behoorlyke voorzorge mocht herstelt worden, om zich in rechten te kunnen verantwoorden.

Met geen het minste antwoord wierden de smekelingen gewaardigt, en zy hunne medegenooten daarentegen uitgeschreeut voor wederhoorigen, oproermakers, roervinken, 't zamenzweerders, verstoorders der gemeene ruste, en wat van die hatelyke namen meer zy. Want de Gouverneur uit de genoemde kladde en verdere papieren, bekomen door die onghoorde lichting, van hem nochtans gelukkig genaamt, en door dat woord niet duister te kennen gevende, hoe zeer hem die zaak had ter harte gegaan, en hoe ryen raade en hoe veele overwoegingen hy daar toe getreden was, gezien hebbende met welke verwen hy daar in wierd afgemaalt, scheen zich zelve in die driften te verliezen, die uit gramschap, toorne, haat en wraakzucht geboren worden, en zag alles voor *Crimineel* lyspeenelyk aan, zonder te overwegen dat het iets anders is te beschuldigen zynen meerder, wien men eerbiedigheid verschuldig is, en wederom ieets anders over desselfs hardigheid of strengheid te klagen, en opentlyk voor te stellen, te meer noch wanneer die als hy een *Subaltern Minister* onderhoorig dienaar is, en genoodzaakt aan de grootere rekenschap wegens zyn gedrag te geven.

Maar also hy wel de schetse de klachten, maar niet de namen der tekenaars was machtig geworden, en 't hem van

[521]

de hoogste noodzakelykheid scheen die te moeten weten, besloot hy tot eene zaake te treden, die mogelyk niet alleen het vermogen zou hebben om die 't ontdekken, maar om hen ook door vreeze te hertrekken, op dat hy daar door meester van 't getekende klachtschrift wierde. Om hier in als met meer aanzien te slagen, verzocht hy de drie eerste hoofden der retourvloot, dat ze zynen raad geliefden 't ondersteunen, om met den andere over de daar voorgevallene oneenigheden te handelen, en zeker ontworpen plakkaat met den zelve vast te stellen, en 't ondertekenen. Maar Willem Elshoek, voerende de vlagge als schout by nacht op 't retourschip Schoonderlo, verklaarde hem rond uit, *dat hy niet van voornemens was over dat plakkaat te zitten, veel minder dat te tekenen*, met daarby te voegen, *dat hy geen raad brak; doch zo by den geheelen raad der retourvloot* (deze bestond uit dertien leden) *van noden had, dat hy alsdan daar mede zou verschynen*: waarop de Gouverneur hem toevoegde, *dan heb ik u niet van noden, want wy bestaan maar uit acht leden, en dan zoud gy my meester wezen*. Dit deed hem eenen anderen weg inslaan, en beriep hy tegen den vierden niet alleen den raad der retourvloot, maar Mr. Theodorus Sas, raad van gerechte des kasteels Batavia, en alle d' onderkoopluiden, welke op die vloot bescheiden waren, met voor dien raad, vermengt met den zynen, en uit den naam des zelve alle de burgerraden, zo regeerende als oude, te dagvaarden.

Deze, waar onder zich ook tekenaars bevonden, ter gezette ure voor dien zamengezeten raad verscheenen, en door den Gouverneur, als deszelfs voorzitter, gevraagd zynde, *of ze ooit ten tyde van zyne regeering, t' zy te zamen, of wel eenige van hen 'n 't byzonder, aan hem Gouverneur en den Raad smeekschrift hadden aangeboden, of eenige mondelinge klachten gedaan; betreffende dat zylieden, of de verdere vrye ingezetenen onbehoorlyk waren geregeert, gehandelt, of in hunne voorrechten benadeelt, en te kort gedaan*, antwoorden daar op gezamentlyk neeen, en dat zeer wyselyk. Want de tekenaars, hebbende voor zich het voorbeeld van Adam Tas, en zynde binnen een kasteel van goede hoope, dat hen door veele verschynzelen eene vesting van kwade vreeze geworden was, vonden niet oorbaar hier op iet anders te antwoordden,

[522]

overmits dat neen de meening niet weg nam, dat 'er aan de Heeren Meesteren niet geklaagt was, of iets gaf of nam aan de waarheid of onwaarheid der beschuldigingen te laste van den Gebieder.

Nadat dan aan de gedaagden gezegt was, 't zy dat eenige op de voorgestelde vraag ook geantwoord hadden, dat de regeering niet ging als 't behoorde, of dat iemand uit hen verzocht had, dat also hun zaak daar niet, maar in Hollant kon afgedaan worden, of ze daar toe twee burgers mochten verkiezen, om der waarde ten dien einde gezonden te worden (want die spraak ging 'er) dat ze gedaan hadden, en deze daar op vertrokken waren, stelde de Gouverneur dien raad te voren, of het niet nodig waare, dat men een plakkaat, dienende tot ruste en vrede dier volksplanting, aansloege, 't geen gezamentlyk goed gekeurt wierd. En was de vergadering pas gescheiden, of de Gebieder deed aanstonds de klok kleppen, en ter gewoone plaatse een plakkaat aflezen, dat van dezen inhoud was.

?? Willem Adriaan van der Stel, Raad extraordinaris van Indië, Gouverneur wegens de verenigde Nederlansche bevoerwaarde Oostindische Maatschappye aan Cabo de goede Hoop, als ook des eilands Mauritius, en den rechtban van dien, mitsgaders de Raad, doen te weten.

Hoe wy met zeer gevoelig leetwezen, en t' onzer uiterste ongenoegen in ervaringe zyn gekomen, dat 'er in deze *Gouvernement* plaatsvoogdye, zo hier aan de Kaap, als alomme buiten ten platten lande, eenige kwaataardige overgevene ingezetenen bevonden werden, die niet alleen tot die uiterste buitenspoorigheid en heillooze daad zyn vervallen, van met den andere een afgryzelyk eetgespan te berokkenen, en aan te gaan tegen hun wettige Overigheid, en de regeering alhier; maar daarboven ook veele goede inwoonders dezès lands, zo door geweld als overreeding, en met eerrovende lasterschriften deze plaatsvoogdye ront te ryden, en dezelve te laten ondertekenen, hebben weten op te maken, en aan hun zyde te krygen, en noch hun werk maken van meer andere van 't pad der deugd af te leiden, en in hunne *Pernitieuze desseinen* verderflyke voornemens in te wikkelen; invoegen dat zy daar door, aan hun kant sterk geworden zynde, veel onheil en kwaat zouden kunnen berokkenen, en te wege brengen. En gemerkt al zulk gedoente niet anders is aan te zien dan voor een openbare muiterye, verwekking tot oproer, en kleinachting voor de wettige

[523]

Overigheid en regeering dezer plaatse, strekkende tot vernieling van land en luiden; zo is 't, dat wy met byneeming, en goedkeuring van den E. Commandeur, en den verderen breden scheepsraad der tegenwoordige retourvloot, tot welstand dezer plaatsvoogdye, bewaaring der algemeene ruste, die reeds door de voorschrevene kwaataardige en oproerige menschen al te zeer gestoord is, en handhaving van 't gerechte, goed gevonden hebben, en genoodzaak zyn, by tydes tegen dit groot kwaat, en de onheilen, die daar uit zouden kunnen spruiten, te voorzien, en zulks te dempen, gebruikende de middelen, die ons de hemel en onze Heeren Meesteren aan de hand gegeven hebben. Derhalve werden alle en eenen iegelyk der ingezetenen dezer plaatsvoogdye, staande onder 't recht en de gehoorzaamheid van ons en onze regeering, wie het ook zoude mogen wezen, wel scherpelyk *Geinterdiceert* gewaarschout en verboden, gelyk wy dezelve wel uitdrukkelyk waarschuwen en verbieden by dezen, dat zich niemant in eenige de minste *Complot* t' zamenspanning, verbintnisse of t' zamenzweering, reeds door voorschreve kwaalykgezinde ingezetenen tegen de hooge Overigheid alhier gesmeet, en by der hand gevat, zal hebben te begeven, of zich in hunnen heiloozen raad te vervoegen, veelmin eenige kwaataardige en lasterlyke gesvhriften t' ondertekenen, op peene van daar over als ongehoorzame rustverstoorders naer bevinding van zaken te zullen gestraft werden; en dat alle de genen, die bevonden zullen werden hen daar toe aanleiding gegeven, opgemaakt of gedrongen te hebben, zonder onderscheit of aanzien van persoon of personen, als oproermakers en verstoorders der gemeene ruste aan lyg en leven, andere ten voorbeelde, zullen gestraft werden: zynde derhalve d' E *Independent* onafhange Fiskaal en Lantdrost gemachtigt en aanbevolen, hen op alles dezen aangaande doorwrochtelyk en naauwkeuriglyk doen berichten, mitsgaders alle de genen, daar men vermoeden op heeft, dat aan die vuile en lastelyke 't zamenzweering en muierye vast zyn, ten eersten, waar het ook zoude mogen wezen, te vatten. Maar dewyl wel bedenkelyk is, dat zommige ingezetenen, door toedoen, oprokking en anders van de voorschreve meest kwalykgezinden, en aanleiders van dit heiloos en lasterlyk werk misleit en opgerokkent, naderhand berouw mogen gekregen hebben; zo zyn alzulke personen mits dezen uitdrukkelyk gewaarschouwt, dat ze hen in 't korte en by tyds aan d' Overheid alhier deswegen zullen hebben aan te geven, en een oprecht leetwezen daar van betoonen, of dat zy anderzints, in hun kwaat volhardende, gelyk andere rustverstoorders en oproerigen naderhand zonder oogluiking zullen gestraft werden. En opdat niemant hier van eenige onkunde mochte komen voor te wenden, zo hebben wy verordent dat deze alomme ter behooryke plaatze zal aangeplakt werden; also wy ten meesten dienste der Maatschappye, en welstand van 't gemeene beste dezer plaatsvoogdye goed en ten uiterste nodig gevonden hebben des te behooren.

[524]

Dit bitter en voor den welmeenenden vryburger beweenenswaardig plakkaat was getekent den vierden van lentemaand dezses jaars, en onderschreven door den Gebieder en zynen raadschryver Willem Helot, mitsgaders bekrachtigt door het zegel der Maatschappye, uitgedrukt in rooden lakke, en wierd ten volgenden zondage, zynde den zevenden, tusschen het tweede en derde gelui des voormiddags uit bevel en in de tegenwoordigheid van den krankbezoeker, voorlezer en geheimschryver Jan Mahu ter kerkdeure van Stellenbosch aangeslagen, 't geen den schrik des te grooter maakte. Hier in zagen zich de tekenaars afgemaalt voor oproerigen, voor t' zamenzweerdere, oprooyers, dwingers en verleiders der gemeente, voor smeders van eerrovende lasterschriften, en voor alles wat afgrysiglyk kon bedacht of gezegt werden. Hier in

begeerde men, dat ze zich met berouw zouden komen aangeven, en een oprecht leetweezen betoonen, waar door niet anders scheen te kunnen verstaan werden, als dat ze zich zelven zouden komen beklappen, en alles herroepen, wat zy aan de Heeren Meesteren mochten geschreven hebben. Ook stond hen niet lange daar mee te dralen, maar zulks te doen in korte en by tyds, dewyl mogelyk de genaadepoort des kasteels niet lange zou open staan. En zeker men zag hoe dra die toeging, alzo de Stellenboscher diaken, heemraad en vaandrig Wessel Pretorius, een der medetekenaaren, ten zelven dage, als 't plakkaat binne 't kasteel was afgelezen, gaande op 's Heerenwegen tusschen die vesting en der vryburgeren huizen, door een veldrakker en zes soldaten, alle in vollen geweer, aangestast, en ten kastele van d' eene punt naer d' andere onder verfoeyelyke spot en schimp gevangen gebracht wierd.

Maar alzo 't voornoemde plakkaat van die uitwerking niet was, als d' uitvinders van 't zelve gehoopt hadden, en hier door de haat en toorne des Gouverneurs des te feller gespoort wierd (want niemant der tekenaars openbaarde zich) deed hy den raad den achtsten byeen komen. Aan die vergadering, even of hy 't geheugen dier leden mistroude, en zy niet machtig waren eene zake, voorgevallen pas vier dagen te voren, in hunne harzenen op te sluiten, droen hy de inhoud van 't plakkaat

[525]

voor, met hen verder te vertoonen; dat des niet tegenstaande en in verachting der zaken, daar vast en ter proeve gestelt, eenige van die boosaardige en verderffelyke werktuigen niet alleen in hunne zydgangen volharden en halstarrig bleven, maar zich ook tegen die heilzame ordre kwamen te kanten, en dezelve als met den voet treden, met ten dien einde 6mmige uit hun aangespanne rot door deze plaatsvoogdye, zo hier aan de Kaap, als alomme buiten ten platten lande, te doen gaan en te ryden, om d' ingezetenen, was het moogelyk, op eene niet min verradersche als schelmachtige wyze aan hun zyde te krygen, en dezelve boosaardiglyk tegen deze Overigheid op te hitzen, en tegenstrydig hun eer, eed en plicht te doen afvallen, om hunne vuile onderneming te helpen ondersteunen. Na 't voordragen van die betichtingen, zo galbitter uitgedrukt, en 't vertoonen dat uit alzulk een gedoente, van hem heilloos genaamt, by volherding niets als verdeeltheid der gemoederen, haat, oproer, muiterye, en entlyk de geheele vernieling dier plaatsvoogdye, inzonderheid in die gevaarlyke oorlogstyden, te vrezen en te wachten was, gaf hy den raad in ernstige opmerking en bedenking, of 't niet goed en geraden waare, dat men tot voorkoming en demping van 't verdere gevreesde kwaat eenige der voornaamste hoofden en aanleiders van dien oproerigen en opstandigen hoop verorderde met deze tegenwoordige retourvloot naer 't vaderland te vertrekken, omme aldaar hunne voorgewende klachten, begeerden zy zulks, voor te stellen, en zich te verantwoorden wegens dat geene, 't welk deswegen by hem en den raad nu aan de Heeren Meesteren zou geschreven worden. Op dit voorstel, en zonder t' overwegen of hier onder geene oeffening van haat en wraake verborgen was, vond de raad eenparig goed, en verstond, dat tot zuivering dier plaatsvoogdye van alzulke oproerige en kwaataardige menschen, herstelling en behouding der reeds gestoorde ruste, en welstant van de belangen der Maatschappye ter dier plaatze, de vryburgers Henning Huzing, Jacob van der Heiden, Ferdinandus Appel, Pieter van der Byl en Jan van Meerlant, als de vernaamste oproerigers ens aanleiders van dat werk, met de retourvloot naer 't vaderland

[526]

te voeren; en miste men niet dat Huzing op den elfden, d' andere, uitgenomen van der Heiden, op andere dagen schriftelyk aan te kundigen, met den tyd zodanig te kavelen, dat zy alle op zondagen moesten naer boort stappen, also zo men wel kon afmeten, dat zy den uitersten gezetten tyd (deze was drie dagen) zouden afwachten, zo dat men met den chistelyken sabbath scheen te deunen.

Na 't behandelen en 't vaststellen van dit wichtig werk, in welkers voorstelling men drierlei oogmerken ziet uitmunten, waar van 't eerste is *de voorkoming van 't verdere kwaat*, 't geen eigentlyk daar op zag om de menschen, die op de vloot stonden geplaatst te werden, van alle middelen te beroven, om geene betoogen en bewyzen, dienstig tot bekrachtiging hunner zaken, te kunne opnemen, dde twe andere de lezer zelf wel bezeffen zal, was de arbeid van dien dag noch niet ten ende, also eenige leden zich met den Lantdrost naer een andere vergadering moesten begeven, om daar in den gevangen Adam Tas 8Crimineel* lyfzakelyk t' ondervragen, waar mede zo veel tyd gesleten wierd, dat de vryburger Jacob van der Heiden, ontboden in 't kasteel uit bevel van den Lantdrost, geen beurt kon krygen, maar na vier uren wachters door hem weder wierd weg gezonden, met te zeggen dat de Gebieder met zyne dingen noch niet klaar was, en hy te verschynen had als hy geroepen wierd.

Deze vergadering, die naderhand van de teekenaars den naam van bloedraad kreeg, bestont uit zeven leden, behalve de lantdrost Jan Starrenburg, en de geheimschryver Abraham Poulle, waar van d' eerste de rol van aanklager en ondervrager speelde, de laaste zyn schenzucht op Batavia al had moeten bezuuren met op den bek te kloppen. Voorzitter der zelve was de tweede persoon Samuel Elzevier, een man ryp van jaren en hairen, doch groen van kennisse, maar meesterlyk afgerecht op zaken zyn eigen belang rakende, en wrang in den aart, van welkers zucht tot de vryburgers ik elders gewaagt hebbe. En zegt men dat deze, van den Gouverneur op den dertigsten gevraagd zyne, *wat hy van der burgers zaken hoorde*, tot antwoord zou gegeven hebben; *Heer Gouverneur*,

[527]

zo wy Jacob van der Heiden en Adam Tas ieder hun rechterhand doen afkappen, en vervolgens aan eenen galg hangen, dan zullen wy inderhaast van hen meester werden, met daar op to wederantwoord te bekomen, *dat men die zaak noch een weinig zoud inzien*; 't welk de soldaat Pieter Pennemes, geroepen om den zevenden brief, ten dien dage door zyne makkers den Outgouverneur toegebracht, naer Constantia te brengen, met eigene ooren zou gehoord, en den gevangen van der Heiden op den eersten van grasmaand in stilligheid meegedeelt hebben. Hem volgde in rang de Hopman Olof Berg, een Gottenburger van herkomste, van wiens zucht tot den vryburger men kan oordeelen, overmits hem werd nagegeven, dat hy onder 't ingulpen van een berkemeier met wyn op den veertienden van wynmaand des zelve jaars, zynde den verjaardag des Outgouverneurs Simon van der Stel, zou gezegt hebben, *dat hy dronk op d' eeuwige regeering van de Heeren van der Stellen, en den ondergang der vryburgers*. De derde was d' equipagiemeester Jan Brommert, daar om zyn gedrag de profeet Baäl geheten: de vierde d' onderhopman Adriaan van Rhede, van krankbezoeker tot dat krygsampt gestegen, dien d' onderdrukten niet onaardig by dien beruchten Jacob Hessels geleden, gewoon in den bloedraad van Alca den slapert te spelen, en thans, als aan hem kwam, gewekt, onder 't wryven der oogen zonder eenig bericht of onderscheit tot zyne stemme te geven, *aan een galg*,

aan een galg. De vyfde de pakhuismeester Willem van Putten, van aart bars, verwaant en bitter, en gehouden voor een der grootste opruiers en raadgevers van den Gouverneur, en mogelyk niet zonder reden bekend onder den naam van d' Yzerkramer, alzo alle bynamen eenen zekeren oorspronk hebben. De zelfte de vaandrig Kaje Jeffe Slotsboo, een Jut van geboorte, en behept met hovaardye, waanwysheid en een vervaarlyke bohamakerye, die, zo men van zyne kennis naer dee bedieningen moet oordelen, waar mee hy van de Gouverneur, zedert hy met hem aldaar voor fergiant te lande trat, is opgehoopt, een verstandig man behoorde te wezen; want hy is gevordert tot vaandrig, tot doodgraver, oppergebieder van 't slavenhuis, tot opziender van de steenbakkerie en

[528]

't timmerhout der Maatschappye, tot *Ingenieur* vernusteling der buitewerken, daar toe verdaeging van 't kasteel ondernoomen, tot lantmeter, en heeft na myn vertrek de rol van veltwachter in 't beluipen en 't vangen van eenige vryburgers gespeelt. De laaste de burgerraad Hendrik Bouman, tot die bediening buiten de gewoone benoeming, en op 't zenden slechts van een briefje, door den Gouverneur en Raad op den negentienden van wintermaand des voorgangen jaars verheven, en dat om reden hen daar toe bewegende; van wien 'er gezegt werd, dat hy geduurende het zitten in dezen zo genaamden bloetraad zo veel geleert heeft, dat hy byna zyn' naam kan tekenen, werdende hy zomtyds vervangen door zyne medeamptgenoot Guilliam Heems.

Voor deze leden en in die vergadering, welke eigentlyk den naam droeg van den Raad van Gerechte, wierden ten onzen aanwezigen zeven vryburgers op verscheide tyden lyfzakelyk geondervraagt, die geene verzochten, maar opgelichten, aangehouden, en door veele omstandigheden vreesaangejaagden waren, waar van men ten dien tyde niets te weten kon komen, doordien alles in 't verborgen wierd gehouden; doch toen d' ondervragingen naderhand in Holland door den druk aan de werrelt wierden gemeen gemaakt, zag men klaar dat dezelve niet wettig, plechtig, en ordentlyk behandelt waren, overmits daar in niet alleen dat geene komt t' ontbreken, dat de wettigheid, plechtigheid en ordentlykheid daar aan moet toebrengen, maar daar in ook vragen gevonden worden, die op *Ex tempore* staande voet gemaakt zyn, en gericht naer 't voorgaanden antwoord, en meer andere dingen, die beter zullen bezeit en aangemerkt worden van de genen, welke in de rechtsgeleertheid ervaren en afgerecht zyn, dan van my aangewezen, als hebbende my nimmer in die kunst geoeffent.

Een van deze zeven, wiens ondervragingen en beantwoordingen niet door den Gouverneur als die der andere met den druk gemeen gemaakt zyn, was Jacob van der Heiden, welke wy gezegt hebben den achtsten door den Lantdrost gedagvaart, en weder te rug gezonden te wezen. Deze, ten volgenden dage door den boode uit bevel van dien amptenaar binnen

[529]

't kasteel geroepen, liet door zyne vrouwe antwoorden; dat hy door een harde koorts, ontstaan uit een dolle tantpyn, het bedde hiel, en niet in staat was om in 't kasteel te komen, weshalve de Lantdrost, geliefde hy hem te spreken, zich ten zynen huize vervoegen moest. De boode met dat bericht heen gegaan, en aanstonds weder gekomen, herboodschapte uit bevel des Lantdrosts, dat hy zich ten kastele te vervoegen had, of dat hy by nalatigheid van dien iets anders zoude werkstellig maken. Hy daar dan, hoe pyndelyk, ook gekomen, en van drien tot

half zesen gewacht hebbende, kwam de boode hem aandienen, dat hy ter kamere kon intreden. Daar binnen vond hy den Lantdrost neven vyf Raden en den geheimschryver Poulle, alle aan een tafel gezeten; en zei hem de eerste, dat hem eenige vraagpunten zouden voorgesteld worden, die hy kort en bondig te beantwoorden had. Hier op door den geheimschryver hem afgevraagd zynde, hoe zyn naam, wat zyn geboorteplaats, wat zyn bediening onder den burger was, en of hy genen eed gedaan hadde van 't vaderland, d' algemeene Nederlandsche Staten, de Bewinthebbers der Indische Maatschappye, benevens zyn Edelheid op Batavia, en den Gouverneur dier plaatse gehouw en getrouw te zullen wezen, en dit alles behoortlyk beantwoort hebbende, kwam men tot de vraag, *of 'er met zyne kennisse over den Gouverneur niet naer Batavia of 't vaderland geschreven was.* Dit deed hem den Lantdrost vragen, waar voor hy hunne persoonen moet aanmerken; en kreeg tot antwoord, voor achtbare Raden van gerechte. *Daar ben ik,* herzeide hy, *niet myn *Renvoy* verzending naer 't vaderland verzoek, om myne verantwoording aldaar voor mynen *Competenten* behoortlyken Rechter te mogen doen, also ik alle deze niet kan aanmerken voor myne rechters, maar voor parthyen.* Hier op sprong de Lantdrost hevig op, en vervoegde zich naer de kamerdeur des Gouverneurs, zyne omtrent twalef voeten van de tafel, daar hy met iemant eenig gesprek hiel, die de geondervraagde voor den Gebieder aanzag. Te rug gekomen, *gy zult my,* zegt hy met eene barsheid, *op de vraagpunten, die ik u voorstel, en zonder eenige redenen daar tusschen te voeten, hebben*
[530]

t' antwoorden, of ik zal weten wat ik met u te doen zal hebben. Daar op gevraagd zynde, wie de schryver van den Batavischen brief geweest was, vroeg hy den Lantdrost, hoe hy ondernemen derde een eerlyk man, die ter goeder faame en naame stond, zulke vraagpunten voor te houden. *Omdat gy,* zegt deze, *aan de lessenaar van Adam Tas ook deel hebt:* en hy daar op, *hoe komt gy dan daar aan? Daar van,* dus luide 't antwoord, *heb ik u geen reden te geven.* Thans, also de geondervraagde hem hier op toevoegde, *dat komt zeer wel, myn Heer, dan hebben wy haast gedaan, also ik u dan niet kan antwoorden,* sprong hy andermaal van tafel op, en vervoegde zich aan de gemelde kamerdeur, daar hy weder eenig gesprek hiel. Weder aan de tafel gekomen, *ik vraag u ten laastemale,* zegt hy met een groote forsheid, *of gy wil antwoordden of niet.* En deze daar op, *ja Lantdrost, wel wil ik antwoordden, als gy de lessenaar met papieren, die gy my en myne medeburgers op een goddelooze, verfoeilijke en ongehoorde wyze ontvreemt hebt, ons weder ter hand stelt. Zeker, gy zyt een dapper soldaat! tart gy my nu om te vechten, ny gy my 't geweer ontnomen hebt?* Dit deed hem weder naer den Gouverneur gaan, en beval hy thans den boode den hopman Berg aan te zeggen, dat hy soldaten voor de raadkamer te zenden had, om van der Heiden gevangen te nemen. Zulk een bevel haalde den man eenen zucht ten boezem uit, en deed hem vragen, of dit de belooning voor al 't goede was, dat hy den Gouverneur en hem gedaan hadde, en of hy een gevangen man moest wezen. Maar met geenig antwoord gewaardigt, wende hy zich naer den eenigen burgerraad: *u,* zegt hy, *Heer Heems bidde ik den Gouverneur uit mynen naam te willen gaan verzoeken, myn verantwoording voor de Heeren Meesteren in 't vaderland te mogen doen, byaldien hy niet toelaat, dat ik uit krachte van myn burgerrecht buiten 't kasteel op borgtocht mag gegyzelt werden, also ik door myne onpaslykheid my in geen staat bevinde, om tot myn onschult alhier gevangen te blyven.* Deze liet zich bewegen, en aanstonds weder te rug gekomen, bracht tot antwoord; dat de Gebieder zulks in genen deele toestond, maar dat hy een gevangen man te

blyven had. 't Is zeer wel. liet hy zich hooren; en, Secretaris teken dat aan. Dat voegt hier niet, zegt deze; en hy daar op,

[531]

hy wilde dat den schryven ter plaatse daar 't voegde. Deze dan den lantdrost gevraagd hebbende, of hy zulks zoude aantekenen, en tot antwoord bekomende, *neen, geen letter*, zei de gevraagde: *ik leg dat achtbare Heeren in kennisse, dat myn antwoord niet mag geboekt werden; mogelyk zult gy lieden namaals uwe vingeren hier voor moet opsteken*. 't Wierd met doove ooren aangehoort, en zei slechts de Lantdrost, *wy hebben uwe praathes niet van noden, men zal u een ander plaats wyzen*; waar op hy hem den soldaten overgaf, om hem gevanklyk den Hopman over te leveren, die hem ten dien einde aanstonds met hen naer de punt Leerdam zond.

's Anderendaags door een korperaal en eenig manschap met uitgetoogene zwaarden weder voor die vergadering gebracht, en aldaar andermaal afgevraagd zynde, wie de schryver van den brief was, liet hy zich hooren; dat hy zulks niet wist, en ingevalle dat hy 't wist, dat hy zich verzekert hiel zulks niet verplicht te wezen hen te zeggen. Hier op borst een der Raden uit, *schoft, schurk, gy boert met den achtbare Raad van gerechte! gy gaat maar zo wat dreutelen*, slaande met d' eene hand op zyn borst, en vattende met d' andere de paruik; *kerel*, zegt hy, *gy zult staan, en ik zal zitten*. Zedig wiert hem geantwoord: *Heer van Putten, 't is nu uw beurt om te zitten, de myne om te staan, de tyd zal zekerlyk gebooren werden dat ik zal zitten, en gy zult staan: dat ik niet sta, geschiet niet om met den achtbaren Raad van gerechte te boerten, maar door de smart van een onlydelyke tantpyn*. Thans wierden hem wel achttien namen voorgelezen, en hy daar op door den Lantdrost gevraagd, of die personen niet tegen den Gouverneur getekent hadden. 't Antwoord was, dat hy zulks niet wist, en zo hy 't wist, dat hy zulks niet verplicht was hem te zeggen, also hy te zien kwam, dat zyn burgerrecht hem onthouden, en den geheimschryver verboden wierd zyn antwoord aan te tekenen, met slechts alleen te boeken, 't geen hem behaaglyk was. Dit deed de Lantdrost naer de kamerdeur des Gouverneurs gaan, en, yverig te rug gekomen, met een barst zeggen, *nu zal ik u vogel wel anders plaatzen; vertrek, gy hebt gedaan*: waar op hy hem den korperaal aanstonds overleverde, die hem met zyn byhebbent manschap en uitgetogene

[532]

zwaarden weder in zynen kerker bracht. Daar zat hy tot den twaalfden, op welken dag de Lantdrost, gesteunt met een geweldiger, korporaal en eenig manschap, mitsgaders vier zwarte rakkerrs, hem kwam aanzeggen, dat hy zich met hem naer 't donkerwulf te vervoegen had, zonder hem op zyn verzoek te willen vergunnen, dat de dueren van dat stinkent hol mochten open blyven, en die tot zynen koste, hoe groot die ook waare, door een schiltwacht te verzekeren; en wierd hem ten volgenden dage door den geweldiger aangedient, dat hy zyn kaars, kandelaar en vuurtuig had over te geven, also de Gouverneur niet verstont, dat zo zwaar een gevangene zou licht genieten, of pyp tabak smoken.

Veertien dagen daarna, namentlyk op den zevenentwintigsten, wierd hy weder uit het wulf naer die vergadering gevoert, en hem daar in aangezegt, dat hy kort op de vraagpunten zou hebben te antwoordden. Hier op vroeg hem de geheimschryver, of hy noch niet wilde bekennen, welke personen tegen den Gouverneur getekent hadden. Dit deed hem den achtbaren Raad

verzoeken, of hy den Lantdrost wel eene vrage met eene vrage beantwoordden mocht. Doch geen antwoord bekomende, vroeg hy hem echter, *wie hem gemachtigt hadde om hem vyftien etmalen zonder te verhooren in verzekering te houden, en in zulk een moordenaars hol te laten zitten?* 't Eenigste antwoordt was, *daar heb ik u geen reden van te geven; gy zult my kort antwoordden op de vraagpunten, die ik u koom voor te houden, of ik zal u aanstonds noch erger plaatzen, en een middel weten om u vogel beter te doen fluiten. In Godts naam, zegt deze daar op; al 't gewelt, dat gy my hier aandoet, zal ik niet trachten te wreken, maar Godt, die boven in den hemel is, zal 't voor my wreken, en u naer dit werk ten jongsten dage wel beloonen.* Hier op wierd aanstonds geschelt, en de cipier met zyne trauwanten binnen geroepen, waar aan hy overgelevert, en daar mee naer den kerker gevoert wierd. Een uur daarna kwam dezelve stokbewaarder, verzelt van eenige soldaten, kaffers en veldraker, hem uit den naam van de Lantdrost aanzeggen, dat hy naer eenen anderen kerker, den ergsten die daar te lande bekend is, te gaan hadde, waarbinnen een zwarte brandstichter was opgesloten, en

[533]

hy noch zat, toen de retourvloot van daar naer Hollant den stevne wende, zonder aan iemant, zelfs niet aan zyne vrouwe, te verooreloven hem te spreken.

Ondertusschen, namentlyk op den elfden, was d' assistent Elias Kina, bescheiden ter soldykomtoire aldaar, naer den zelve kerker gevoert, waar in Pretorius drie dagen te voren wierd opgesloten, also men in de lessenaar van den genoemden Tas eenige brieven van hem gevonden had; thans van den andere gescheiden, en ieder bewaakt dooe twee mannen met bloote zwaarden. Ten volgende zondage ('t was den veertienden) vond zich de burgerraad en ouderling Joan Rotterdam, van wien ik elders gewaagt hebbe, gedrongen naer 't schop de hestelde Leeuw te stappen, om daar mede naer Batavia te vertrekken, wilde hy door kaffers niet derwaart gesleept werden, schoon dat schip nog wel tien dagen daar te leggen had, eer het die reize aanvaarden kon. Dit was hem ten tweden al schriftelyk aangekundigt, met bevel om zich aan de hooge Regeering aldoor over zodanige zaken te verantwoordden, als hy tegenstrydig zyn eer, eed en plicht tegen zyn wettig Overigheid tot verscheide malen begaan hadde. Dezes mans misdaad bestond alleen daar in, dat hy, eenigen tyd te voren in de kerk zynde, en de Gouverneur daar binnen tredende, den Gebieder wel nederig gegroet, maar niet opgestaan hadde, (eene plechtigheid, gebruikelijk op alle plaatsvoogdyen van Nederlansch Indiën) overmits hy alsdan, als gekwelt zynde met een droppelpis, zou genoodzaakt geweest zyn ter kerke uit te gaan; en wierd dit van den Gebieder zo euvel genomen, dat hy na 't uitgaan der kerke de vergadering deed beleggen, en gemachtigden daar uit zynen huize zond, om hem van zulk een bestaan de redenen af te vorderen. Deze antwoordde, dat de Gebieder naer den bekenden weg vroeg, en hem zyne kwaale t' over bekend was. En juist gebeurde het, dat hy ten volgenden dage voor 't huis van een zyner medeburgers zat, als de Gouverneur dien weg van verre passeerde, dien hy zyne eerbiede, doch zittende, bewees, also 't hem door de smarte zyner kwaale niet mogelyk was op te staan; dat de Gebieder zo hoog nam, als of hem een snede

[534]

in den bek was gegeven, want hy liet zich daar over in die uitdrukking hooren. Thans hem ter ooren gekomen zynde, dat hy mede onder 't getal der tekenaars was, moest de man voort, die echter niet gaarne vertrekken wilde, voor dat hem een hantschrift wegens zyne afgetroonde

schapen ter hand gestelt wierd; dat hy entlyk bekwam, doch onder de voorwaarde dat men hem 's jaarlyks tot de voldoening der somme vyfhondert gulden zou doen tellen, maar zo hy binnen dien tyd kwam aflyvig te werden, dat dan zyne erven niets daar van zouden t' eisschen hebben, met welk geschrift zich die oude vader vergenoegde.

Hem volgde ten volgenden zondage de vryburger Henning Huzing, genoodzaakt ten dien dage door schriftelyk bevel naer 't retourschip Ganzenhoef te springen, om daar mede naer 't vaderland over te scheepen; en baarde zyn vertrek aan strand door 't gejammer zyner vrouwe, en van eenige zyner medeburgen zulk een verslagetheid en smarte in de gemoederen van veele, die ooggetuigen van dat deerlyk afscheit waren, dat deze en veele der t' huisvaarende vrienden hunne tranen niet konden binnen houden. En alzo men te gemoed zag, dat dit meer andere van de voornaamste vryburgers stond te gebeuren, en hunne huizen mogelyk niet vry van onderzoek zouden wezen, waren de tekenaars bekommerd, dat hen het getekende klachtschrift zou ontweidigt werden, 't geen ze noch in hunne huizen, noch onder den aan boortgezonden Huzing veilig achten. Dit deed hen besluiten dat aan myne trouwe op t' offeren, hen reeds in 't opstellen van 't smeekschrift voor den gevangen Tas gebleeken; en dedden dat eenige met eene beede, verzelt zelfs van traanen, die ik niet machtig was te weigeren: en hebbe ik my in dezen volgens hun aanbeveling getrouwelyk gekweeten. en dat naderhand in zee op 't verzoek van alle de weggezonden den genoemden Huzing weêr overgelevert.

Two dagen daarna traden de vrye visschers ten kastele, om daar tegen hun beter weten ten verzoeken des Gebieders te verklaren, dat hen nooit de vrye visscherye door hem verboden was, waar onder, behalve de zwarten, welke ik gezegt hebbe het

[535]

afgodisch geschrift getekent te hebben, zich ook Willem Basson, Reinier van de Zande, Jan Vermeulen, Mosis en Aaron, Mira Moor, Stiyay Moeda, en meer andere zo Europeanen als zwarten bevonden, die zich ook genoodzaakt zagen dat ten dien dage voor eenige leden uit den Raad van gerechte met gestaafden eede te bevestigen, om daar door die beschuldiging, te vinden in het klachtschrift, te verydelen, en de tekenaars van valsheid t' overtuigen: en wierden meer diergelyke de menschen tegen hun beter weten afgedrongen, alzo alle verzoeken van Indische Gouverneuren niet anders dan zo veele beveelen te achten zyn, welke te weigeren niet anders is, dan met zyne tydelyk welwezen te wedden, waar van my geene voorbeelden lust op te halen. I handen van dezelve leden leiden ook op den negentienden de bevoowaarde slachters den gestaafden eed af, om daar door te verzekeren, dat zy van niemant anders dan van de vryburgers het slachtvee gekoft hadden, gevolgt van den winkelier Korssenaar, die reeds den derden ten verzoeken van den Gebieder ten zynen voordeele verklaart hadde, in welke verklaring de gedrongentheid van dien man op 't helderste uitblonk, niet tegenstaande men die door bewimpelde redenen bestond te verbergen.

't Bleef daar ten dien dage niet by, want men riep een lit der kerkelyke vergadering, met naame Daniel Zevenhoven, voor den Raad van gerechte; waar in hem wierd voorgehouden, dat hy de zaken, begrepen in 't klachtschrift der burgen, voor verdichte en schelmsche logenen zou houden: en bekwam men tot antwoord, dat hy zulks niet doen kon, alzo men hem naer de waarheid vroeg. Hier op wierd hem te gemoed gevoert, of de Gouverneur het beste hout voor

zich liet uitzoeken en behielt. *Ja, was het antwoord, en hebbe ik zelf zulks meenigmaal voor hem gedaan.* Thans noch eenige punten gevraagd zynde, en de Lantdrost het daar op geantwoordde den Gouverneur vertoont hebbende, dreef hem die toe; men zoude hem wel weten te laten zetten, daar hy niet spreken kon; met daar op tot wederantwoord te bekomen, dat hy dat lyden moest, als zyne voor zyn rechte rechters niet, en hy een Amsterdammer burger, met zich op dat recht te beroepen:

[536]

laat, zegt hy, my daar myn verantwoording doen. Dit deed de lantdrost opstaan, om hem in de verzekering te doen nemen, met andermaal hem af te vragen, of hy 't klachtschrift voor een valsche logen verklaaren wilde. *Dat is my onmogelyk, zegt deze; en, is dit naer recht handelen, 't lyk beter naer inquisitie.* Onderteken dan, zegt de Lantdrost, 't geen gy gezegt hebt, en deed hy dat, doch niet zonder bekommering, dat daar zaken tusschen gevoegt waren, die hy niet beleden, noch men hem afgevraagd had, waar op men hem voor dien tyd gaan liet. Daags daar aan by den equipagiemeester Brommert geroepen; *ga, zegt deze, by den Gouverneur, en bid hem om vergiffenisse.* *Dat kan ik niet doen, was zyn antwoord, ik hebbe de waarheid gezegt, en weet gy Brommert dat ook wel,* met daar op tot herantwoord te bekomen, dat men die hier, al schoon men ze wist, niet mocht zeggen.

Thans wierden de vryburgers Ferdinandus Appel, Pieter van der Byl en Jan van Meerlant door schriftelyk bevel naer boort van de retourvloot gejaagt, alle mannen van aanzien, en verheerlykt door de voornaamste burgerbedieningen, waar van de laaste in de vervolgingen des Gouverneurs zyn dood gevonden heeft, gesturven op de reize tusschen de Kaap en Holland. Dit zeker moest mede al op een sondag geschieden; een hoon en wederwaardigheid, die Rabbi Maimonides en zyn Sanhedrim zich zoude ontzien hebben den Christenen en hunnen godtsdienst aan te wryven, waar door de benauwtheid en vreeze de medetekenaaren vergroot wierd, alzo zy zich te binnen brachten de woorden van onzen Zaligmaker, voorgehouden aan zyne jongeren naer 't afmaalen der vreeslykheden, die voor de verwoesting des tempels te gebeuren stonden, zeggende, *biddet dat uwe vlucht niet zy op eenen sabbath, want alsdan zal 'er groete verdrukkinge wezen,* als Mattheus leeraart.

Middelerwyle zat noch Gouverneur noch Lantdrost stil, om met aanzoeken, dreigementen, vangen en prangen alles werkstellig te maken, wat tot hun voornemen en voordeel kon dienen. Wie dat buitenspoorig getuigschrift zonder uitstel of tegenspreken niet wilde ondertekenen, wierd met alle bedenkelijke wederwaardigheden bejegend, thans in verzekering

[537]

genomen. Alomme zond men soldaten om ten platten lande te beluipen, of eenige vryburgers ook lasterlyke woorden van den Gebieder spraaken, of eenige t' zamenkomsten hielden. Hy zelf toonde zich als voor oproer en overrompeling bekommert, vermeerde het getal der soldaten, gelicht uit de vaderlandsche scheepen, liet het grof geschut met scherp laden, verorde zwaarder patroelje te gaan, met bevel van allen byeenstand, tot vier toe, te weeren, en deed den burgeronderhopman Abraham Diener op den eersten van grasmaand aanzeggen, dat hy zyn maandelyke wacht niet had waar te nemen, kwanzuis uit een voorzorge, omdat die man een der medetekenaars was, die hy ontzag wranger te handelen, alzo hy den fiskaal Blezius in den bloede bestond, die ten zynen gevalle den slapert speelde, en toeliet dat de vryburgers in

zyn gezicht geweldelyk aangegrepen, en naer 't kasteel gesleept wierden. En zeker, dit scheen wel een voorbereiding tot het gevecht des doolenden Ridders tegen den wind te zyn, also men niets bespeurde dat naer opstand en oproer geleeek, maar daarentegen een bystere verslagetheid, vermengt met droefgeestigheid, dat ieder der rechtzinnige vlooteling met medelyden aandeed; en blonk dit naderhand uit, also zy de weggezondenen op de reize met alle heusheid plaatsten, bejegende en onthaalden.

Maar wranger dan Diemer wierden Klaas van Westhuizen, Christiaan Wynoch, Hans Jacob Konterman, en Klaas Meyboom gehandelt, die alle ten kastele geroepen, en aldaar in verzekering gehouden wierden: en ontzag men thans zich niet den man tegen zyne vrouwe, den vader tegen zyn kind, broeder tegen broeder, den eenen buurman tegen den anderen, en vriend tegen vriend op te hitzen, om alles, waare het moogelyk, in een onschiftelyke verwarring zonder trouwe, zonder liefde te brengen, waar onder de Stellenbosscher kerkleeraar Hendrik Bek, de beruchte vertaalder van 't afgodisch getuigschrift in de Francoische taale, niet weinig roeide, die wel openlyk zeggen darde, dat men de gevangene Jacob van der Heiden, zyn werkelyke ouderling, met drooge rys en water moest spyziging en drenken, en 't hangen voor den gekerkerden Adam Tas, zynen diaken, al te goed

[538]

een dood was; met naderhand zich te laten ontslippen, dat hy tot het vangen der vluchtende vryburgers wel wilde de hand leenen, indien 't zyn ampt toeliet.

===